

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Filosofie v kontextu humanitních věd

Patricie Startlová, LL.M.

**Násilí a Nenásilí: Analýza konceptů a jejich projevů
v kontextu rusko-ukrajinského konfliktu**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. Mgr. Jan Bierhanzl, Ph.D.**

Praha 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2024

Patricie Startlová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své diplomové práce panu doc. Mgr. Janu Bierhanzlovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při psaní této práce.

Abstrakt

Tato diplomová práce si klade za cíl komplexně analyzovat teorie násilí a nenásilí v díle předních současných politických filosofů – Judith Butler, Giorgio Agambena, Étienne Balibara a Slavoj Žižeka. Práce nejprve nabízí historický exkurz do vývoje konceptu násilí, sledující jeho proměny od klasických teorií po současnost. Následně zkoumá, jak současná politická filosofie obecně nahlíží na koncepty násilí a nenásilí, přičemž identifikuje klíčové trendy a debaty v této oblasti. Hlavní část práce se zaměřuje na detailní analýzu pojetí násilí u zmíněných myslitelů. U Judith Butler práce zkoumá jejich koncept nenásilí. Giorgio Agamben je analyzován s důrazem na jeho teorii státního násilí. U Étienne Balibara se práce soustředí na jeho pojetí vztahu mezi násilím a politikou. Slavoj Žižek je zkoumán z hlediska jeho dialektického přístupu k násilí. Práce dochází k závěru, že současné teorie násilí se výrazně odklánějí od tradičních pojetí, zdůrazňující strukturální a symbolické formy násilí. Zároveň identifikuje rostoucí trend k problematizaci jasného rozlišení mezi násilím a nenásilím, zejména v kontextu globalizace a nových forem konfliktu. Praktická část práce aplikuje teoretické poznatky na aktuální rusko-ukrajinský konflikt. Prostřednictvím kritické analýzy diskurzu, založené na rozhovoru s Judith Butler a esejích Étienne Balibara a Slavoj Žižeka, práce zkoumá, jak tyto filosofové reagovali na invazi v roce 2022. Analýza odhaluje napětí mezi teoretickými postoji filosofů a jejich reakcemi na konkrétní geopolitickou situaci. Závěrem práce argumentuje, že současné filosofické přístupy k násilí a nenásilí, ačkoli poskytují sofistikované analytické nástroje, často narážejí na limity při aplikaci na reálné konflikty. Práce navrhuje, že budoucí výzkum by se měl zaměřit na překlenutí propasti mezi abstraktní teorií a konkrétní politickou praxí, zejména v kontextu měnící se povahy globálních konfliktů.

Klíčová slova

násilí, nenásilí, Judith Butler, Giorgio Agamben, Étienne Balibar, Slavoj Žižek, Ukrajina

Abstract

This thesis aims to comprehensively analyse the theories of violence and non-violence in the work of leading contemporary political philosophers - Judith Butler, Giorgio Agamben, Étienne Balibar and Slavoj Žižek. The thesis first offers a historical excursus into the development of the concept of violence, tracing its transformations from classical theories to the present. It then examines how contemporary political philosophy in general views the concepts of violence and non-violence, identifying key trends and debates in the field. The main part of the thesis focuses on a detailed analysis of the concept of violence in the aforementioned thinkers. For Judith Butler, the thesis examines her concept of non-violence. Giorgio Agamben is analysed with an emphasis on his theory of state violence. For Étienne Balibar, the thesis focuses on his conception of the relationship between violence and politics. Slavoj Žižek is examined in terms of his dialectical approach to violence. The thesis concludes that contemporary theories of violence depart significantly from traditional conceptions, emphasizing structural and symbolic forms of violence. It also identifies a growing trend towards problematizing the clear distinction between violence and non-violence, especially in the context of globalization and new forms of conflict. The practical part of the thesis applies the theoretical findings to the current Russian-Ukrainian conflict. Through a critical discourse analysis based on an interview with Judith Butler and essays by Étienne Balibar and Slavoj Žižek, the thesis examines how these philosophers respond to the 2022 invasion. The analysis reveals the tension between the philosophers' theoretical positions and their responses to the concrete geopolitical situation. The thesis concludes by arguing that contemporary philosophical approaches to violence and nonviolence, while providing sophisticated analytical tools, often encounter limits when applied to real conflicts. The thesis suggests that future research should focus on bridging the gap between abstract theory and concrete political practice, particularly in the context of the changing nature of global conflicts.

Keywords

violence, non-violence, Judith Butler, Giorgio Agamben, Étienne Balibar, Slavoj Žižek, Ukraine

Obsah

1	Úvod	7
1.1	Aktuální stav výzkumu.....	7
1.2	Metodologie	10
2	Teoretická část	12
2.1	Koncepty násilí a nenásilí	13
2.1.1	Judith Butler	20
2.1.2	Giorgio Agamben	24
2.1.3	Étienne Balibar	30
2.1.4	Slavoj Žižek.....	33
2.2	Ruská agrese na Ukrajině	35
2.2.1	Rusko a Ukrajina před rokem 2014.....	36
2.2.2	Rusko a Ukrajina v letech 2014 až 2022.....	37
2.2.3	Ruská invaze na Ukrajinu	39
3	Praktická část	40
3.1	Kritická analýza pohledu Judith Butler na válečné konflikty	40
3.2	Filozof Balibar: Ukrajina vede spravedlivou válku. Stát stranou teď nepřipadá v úvahu	45
3.3	Slavoj Žižek: Ukrajina a třetí svět. Na co Západ neustále zapomíná?	47
4	Závěr	50
5	Seznam zdrojů	51

1 Úvod

Dnešní svět se potýká s řadou ozbrojených konfliktů, nepokojů, a zároveň je také místem, kde se setkáváme se systematickým i systémovým násilím. Předkládaná práce si klade za cíl prezentaci názorů vybraných autorů, kteří násilí a nenásilí tematizují. Nejdříve práce podává krátký historický úvod do vývoje konceptu násilí. Následně je představeno, jak je na koncepty násilí a nenásilí nahlíženo současnými politickými filosofy obecně. Ve druhé části práce se v rámci dvou esejů zveřejněných krátce po vypuknutí ruské invaze na Ukrajinu v roce 2022 zaměřuji na kritickou analýzu vybraných tezí dvou předních politických filosofů Étiennea Balibara a Slavojе Žižeka. Tyto eseje pomáhají nahlédnout tehdy aktuální diskurz rusko-ukrajinského konfliktu.

V úvodu práce předkládám krátké shrnutí aktuálního stavu výzkumu konceptů násilí a nenásilí a přibližuji použitou metodologii. V teoretické části představuji čtyři současné filosofy, kteří se vyjádřili a vyjadřují k válce na Ukrajině, a poukážu na jimi vypracované koncepty násilí a nenásilí. Jako reprezentativní autory jsem zvolila Judith Butler z USA, Giorgia Agambena z Itálie, Étiennea Balibara z Francie a Slavojе Žižeka ze Slovinska. Díky tomu jsou zastoupeni jak západní, tak východní myslitelé a vzniká ucelená teoretická koncepce, reprezentující různé pohledy na násilí a nenásilí.

Rusko-ukrajinský konflikt, který vypukl v roce 2014, představuje jednu z nejpálčivějších geopolitických krizí naší doby. Konflikt se projevil jak vojenskými střety na východních hranicích Ukrajiny, tak i diplomatickými spory na mezinárodní scéně. Tato diplomová práce se snaží věnovat pozornost nejen samotnému konfliktu, jehož časová osa je níže vypracována, ale také analýze toho, jak filosofové na konflikt reagovali po jeho vypuknutí a jak na něj nahlíželi s ohledem na teoretické koncepty násilí a nenásilí, které zastávají. Práce zkoumá, co nám jednotlivé eseje a jejich autoři ve své reakci ukazují a jaké je jejich vnímání Ukrajiny a Ruska.

1.1 Aktuální stav výzkumu

Současný výzkum v oblasti násilí a nenásilí v rámci složité dynamiky rusko-ukrajinského konfliktu a jeho vlivu na regiony a mezinárodní scénu zahrnuje mnoho pohledů a lze na něj nahlížet prizmatem různých vědeckých odvětví. Zvolené téma je velmi komplexní – týká se vojenství, má také rozměr politický, sociologický, humanitární a mnohé další. V tomto oddíle

rozebírám jednotlivé přístupy různých oborů a prezentuji související literaturu. Násilí a nenásilí jsou dnes stěžejními tématy ve filosofickém výzkumu a ovlivňují politickou a společenskou dynamiku na mezinárodněprávní úrovni. Při vypuknutí mezinárodních konfliktů se zkoumá jejich legalita, ale také dopady na civilní obyvatelstvo nebo jejich mediální dosah. V následujícím oddíle v krátkosti představuji všechny tyto aspekty.

Ukrajina se rozhodla proti Rusku bojovat jednak na frontě, ale také u mezinárodních soudů, kterým předložila celkem 12 žalob.¹ V únoru roku 2024 rozhodl Mezinárodní soudní dvůr (dále jen ICJ) v případě *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, že je v jeho kompetenci soudit Ukrajinou předložený spor ohledně povinností podle *Úmluvy o předcházení a trestání zločinu genocidy*.² Rozhodnutí ICJ potvrzuje důležitost této *Úmluvy* a závazek států dodržovat její ustanovení (*Fakta a čísla OSN 2005*, s. 12). Tím posiluje základní principy mezinárodního práva, jako jsou ochrana lidských práv a prevence genocidy.³ Posilování funkce mezinárodního práva má v době válečných konfliktů mimořádný význam jak pro státy, na nichž se páchané skutky podepisují, z důvodu vyslechnutí na mezinárodní úrovni a následné reparace, tak pro státy, které skutky vykonávají a podporují, z důvodu odstrašení a prevence dalších takových skutků.⁴ ICJ ukázal svou důležitost již v březnu roku 2022, kdy se Rada bezpečnosti OSN nemohla k vypuknutí invaze kvůli právu veta Ruska jakožto permanentního člena Rady nijak postavit ani vyjádřit.⁵ Byl to právě ICJ sídlící v Haagu, který na základě žádosti Ukrajiny vydal provizorní opatření a nařídil přerušování ruské vojenské operace zahájené 24. února 2022.⁶ Mezinárodní právo je však stále kusé, a u mnohých aspektů konfliktu je sporné, zda se budou řídit národním, nebo mezinárodním právem. Jedním z příkladů může být nedávné vypršení

---

¹ Viz ukrajinský web <https://lawfare.gov.ua>. Cit. 9. 3. 2024.

² UN General Assembly, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, United Nations, Treaty Series, vol. 78, p. 277, 9 December 1948. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1948/en/13495>. Cit. 9. 3. 2024.

³ HATHAWAY, Oona A. Taking Stock of ICJ Decisions in the ‘Ukraine v. Russia’ Cases—And implications for South Africa’s case against Israel. *Just Security* [online]. 5. 2. 2024. URL: <https://www.justsecurity.org/91781/taking-stock-of-icj-decisions-in-ukraine-v-russia-cases-and-implications-for-south-africas-case-against-israel/>. Cit. 9. 3. 2024.

⁴ WELLER, Marc. Time for another Ukrainian Genocide Case? *EJIL: Talk!* [online]. 6. 2. 2024. URL: <https://www.ejiltalk.org/time-for-another-ukrainian-genocide-case/>. Cit. 9. 3. 2024.

⁵ MILANOVIC, Marco. Ukraine Files ICJ Claim against Russia. *EJIL: Talk!* [online]. 27. 2. 2022. URL: <https://www.ejiltalk.org/ukraine-files-icj-claim-against-russia/>. Cit. 9. 3. 2024.

⁶ *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation), Provisional Measures, Order of 16 March 2022, I.C.J. Reports 2022*, pp. 211–231. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20220316-ord-01-00-en.pdf>. Cit. 9. 3. 2024.

mandátu prezidenta Zelenského, který však dále zůstává hlavou státu, s čímž jsou spojeny otázky legitimacy jeho další vlády.

Současný výzkum se dále zaměřuje na komplexní analýzy konfliktu, jeho vývoje a důsledků. To zahrnuje studie o moderním válčení 21. století z válečně politické perspektivy. Autoři knih o proměňujícím se poli válčení nabízejí poznatky o výzvách v rámci současných konfliktů, zabývají se asymetrickou válkou, kybernetickou válkou a rolí nestátních aktérů ve válečných konfliktech (Johnson & Kitzen & Sweijs 2021). Válka se ve 21. století již nekoncentruje jen na daném území, kde se odehrává, ale má kvůli svému kybernetickému rozměru mezinárodní přesah (Clack & Johnson 2021). Stále více současných autorů se ve světle eskalujícího rusko-ukrajinského konfliktu zabývá otázkou, jak řešit současné vztahy mezi NATO a Ruskem. Autor Andrew Monaghan argumentuje, že je třeba vypracovat novou strategii pro zacházení s Ruskem, která bude reflektovat současné výzvy a představovat perspektivní přístup v době vzájemného soupeření mezi Ruskem, Evropou a Spojenými státy (Renz 2022, s. 157).

Krizová situace posouvá výzkum i v oblasti humanitární pomoci v konfliktních oblastech, v otázkách migrace a uprchlictví. Právě v době krize se testuje síla mezinárodního humanitárního práva a lidských práv (Ondřej et al. 2010). Současný výzkum se zaměřuje na problematiku ochrany civilistů během ozbrojených konfliktů, jako jsou občanské války, genocida a organizovaný zločin v různých oblastech po celém světě, s cílem poskytnout nové teoretické poznatky a empirická data k porozumění dynamikám násilí a snižování škod a ztrát na životech civilistů (Krause et al. 2023). Tyto analýzy nám pomáhají pochopit, jak násilí a nenásilí formují průběh konfliktu a jeho dopady na civilní obyvatelstvo. Výzkum obohacují příspěvky humanitárních organizací, jako jsou Human Rights Watch nebo International Committee of the Red Cross, které jsou v konfliktech přítomny, mají přímý vhlad do aktuálního dění a potřeb civilistů, kterým pomáhají.⁷

Důležitým aspektem současného výzkumu je také percepce násilí a nenásilí. Aktuální studie se soustředí na to, jak jsou tyto pojmy vnímány ze stran různých aktérů, včetně vládních úřadů a politiků (Jervis 2017). Tato percepce může ovlivnit průběh konfliktu a rozhodování aktérů v dalším průběhu války. Politické vědy zkoumají přístup jednotlivých aktérů k válečnému konfliktu a zdůvodnění jeho rozpoutání. V rámci rusko-ukrajinského konfliktu se

---

⁷ Viz <https://www.hrw.org/tag/russia-ukraine-war> nebo <https://www.icrc.org/en/where-we-work/europe-central-asia/ukraine>. Cit. 9. 3. 2024.

ruský prezident Putin dovolává práva na ochranu ruských občanů na Ukrajině, což je často prezentováno jako politicky a právně legitimní důvod pro vojenskou intervenci (David & Sladký & Zbořil 2008, s. 470). Diplomatické aspekty konfliktu jsou také předmětem výzkumu a aktuálně se po dvou letech války soustředí na otázku, jak dlouho a v jaké míře zůstane i do budoucna Ukrajině zachována dosud značná podpora Evropy a Spojených států.^{8,9,10} Neméně důležité je zkoumání geopolitického vývoje východních zemí po roce 1991 (Hunter 2017). Stále více jsou také zkoumány genderové a feministické aspekty konfliktu. Tento výzkum analyzuje např. to, jaká je role žen v ozbrojeném konfliktu a jak genderově podmíněné aspekty ovlivňují násilí a nenásilí (Bahun-Radunović & Rajan 2008; Shekhawat 2018).

Dále se zkoumá role médií v konfliktu, a jak vizuální pokrytí dění ovlivňuje vnímání konfliktu nebo jeho jednotlivých aktérů veřejností (Schmidtke 2019). Všechny výše zmíněné rámce pomáhají teoreticky zakotvit výzkum a poskytují analytický nástroj pro zkoumání konkrétních situací, jako je např. právě rusko-ukrajinský konflikt.

1.2 Metodologie

Tato práce využívá kvalitativní přístup k analýze pojmů násilí a nenásilí a jejich projevů v kontextu rusko-ukrajinského konfliktu. Výzkum je založen na konceptuální a diskurzivní analýze, zkoumá klíčové teorie, definice a perspektivy související s násilím a nenásilím.

Práce se zaměřuje na textovou analýzu relevantních akademických a odborných prací o násilí, nenásilí, moci, konfliktu a genderu, mimo jiné od významných teoretiček Judith Butler a Hannah Arendt. Kriticky je rovněž zkoumán diskurz a rétorika týkající se násilí a nenásilí, které artikulují filosofové Étienne Balibar a Slavoj Žižek v přímé reakci na ruskou invazi na Ukrajinu.

Feministickou optikou jsou zkoumány perspektivy násilí, které se objevují ve spisech ukrajinských feministických filosofek a vědkyň. Práce analyzuje online konferenci

---

⁸ FIX, Liana & KIMMAGE Michael. Will the West Abandon Ukraine? *Foreign Affairs* [online]. 12. 9. 2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/will-west-abandon-ukraine>. Cit. 9. 3. 2024.

⁹ The Economist. Western help for Ukraine is likely to diminish next year. *The Economist* [online]. 21. 9. 2023. URL: <https://www.economist.com/briefing/2023/09/21/western-help-for-ukraine-is-likely-to-diminish-next-year>. Cit. 9. 3. 2024.

¹⁰ WATLING, Jack. Yes, Ukraine can still defeat Russia – but it will require far more support from Europe. *The Guardian* [online]. 27. 12. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/dec/27/ukraine-russia-europe-support-kyiv>. Cit. 9. 3. 2024.

a publikované práce feministických myslitelů vyjadřujících solidaritu s Ukrajinou, včetně příspěvku filosofky Terezy Hendl.

Kromě konceptuální analýzy jsou projevy násilí a nenásilí studovány na základě teoretických děl např. od Waltera Benjamina, na něhož odkazují zde zkoumaní Giorgio Agamben i Étienne Balibar.

Pro přiblížení historického kontextu sleduje práce časovou osu nedávného vývoje ruského imperialismu a kolonialismu na Ukrajině. Na tento kontext přímo navazuje kritická analýza souvisejícího politicko-filosofického diskurzu. Vzhledem k aktuálnosti událostí se práce významně opírá o dobové zpravodajství, aktuální eseje publikované v médiích, rozhovory i audiovizuální dokumentaci. Materiály jsou shromažďovány jak z domácích, tak z zahraničních zpravodajských médií.

Celkově je využita mnohostranná kvalitativní metodologie zaměřená na kritickou analýzu současného diskurzu a analýzu vybraných konceptů. Cílem výzkumu je nabídnout pevný výchozí bod k dalšímu teoretizování násilí a nenásilí s prvotní analýzou některých aktuálních esejů.

2 Teoretická část

V rámci teoretické části této práce je nutné nejprve vyjasnit, o jakém druhu násilí se zde hovoří. Násilí je pojem, který je každým filosofem a filosofickou školou nahlížen různě. Jsou filosofové, kteří násilí odmítají zcela a vyzývají k radikálnímu pacifismu. Jiní naopak tvrdí, že je v určitých případech násilí legitimní. Opět jiní filosofové vidí násilí naopak jako jediné řešení a nástroj, jako základ bezpečné existence v dnešním násilném, vyhoceném světě. Tato práce má ambici představit základy všech těchto zpřístupňujících zkušeností, které zkoumání násilí umožňují.

Existuje celá řada filosofických teorií, které se zabývají fenoménem násilí. Mezi klíčové myslitele, kteří se problematice násilí věnovali, patřila např. Hannah Arendt (1906–1975). Ta ve svém díle o násilí rozlišuje mezi násilím a mocí v kontextu 20. století, které nazývá „stoletím válek a revolucí, a tedy stoletím násilí, jež se dnes považuje za jejich společného jmenovatele“ (Arendt 2011, s. 7). Arendt zdůrazňuje, že násilí je protikladem moci. Násilí se podle ní od přímého otevřeného konfliktu válčení odklonilo ke zbrojení a zastrašování, které nyní představuje vrcholnou záruku míru (ibid.). S odkazem na Engelse uvádí, že násilí se od moci a síly odlišuje jeho potřebou nástrojů. Nástroje války jsou ultima ratio arbitráže mezinárodních sporů, konvenční válku si podle ní mohou dovolit malé země bez biologických a jaderných zbraní. Arendt upozorňuje na nepředvídatelnost válečného postupu a roli štěstí (ibid., s. 10).

Současný marxistický filosof Slavoj Žižek analyzuje různé podoby násilí ve společnosti, konkrétně se zaměřuje na systémové násilí kapitalismu, ale také na subjektivní a interpersonální násilí. Walter Benjamin ve své slavné stati *Ke kritice násilí* rozlišuje mezi mytologickým a božským násilím. Zkoumá otázku po možnosti ospravedlnění násilí. Jeho dílo je základem pro myšlenky dalších filosofů, např. Giorgia Agambena, který na něj odkazuje. Frantz Fanon se ve spisech jako *Psanci této země* či *Černá kůže, bílé masky* věnuje úloze násilí v antikoloniálním boji a odporu utlačovaných proti utlačovatelům. Michel Foucault zkoumá násilí v rámci mocenských vztahů, moc chápe jako produktivní sílu projevující se i skrze násilí. Ve své knize *Dohlížet a trestat* nabízí Foucault moc jako složitý a multidimenzionální koncept, který se projevuje v různých formách, včetně násilí. Jacques Derrida se v textu *Síla zákona* věnuje vztahu mezi právem a násilím. Společným rysem těchto teorií je snaha porozumět komplexitě násilí, jeho různým podobám a propojení s mocí, právem či politickým bojem. Tito filosofové se snaží násilí analyzovat a zkoumat jeho kořeny, ospravedlnění či funkce ve společnosti. Přistupují k němu z různých úhlů.

Otázkou je, zda lze násilí vůbec považovat za přijatelné a přistoupit na jeho legitimitu, nebo zda je zcela nepřijatelné. Judith Butler¹¹ se např. ve svém díle zaměřují především na problematiku nenásilí. V knize *The Force of Nonviolence* rozvíjí teorii radikálního nenásilí. Na rozdíl od mnoha jiných filosofů, Butler striktně odmítají legitimitu násilí. Argumentují, že bychom neměli násilí ospravedlňovat ani přijímat, ale usilovat o nenásilné řešení konfliktů a vždy hledat alternativy k násilí. Podle Butler je třeba někdy odmítnout logiku „násilí proti násilí“ a nepřistupovat na premisu, že některé násilí může být ospravedlnitelné, např. jako sebeobrana nebo v kontextu osvobozeneckých bojů, byť toto tvrzení neplatí absolutně. V díle *The Force of Nonviolence* Butler připouští, že nenásilí není absolutní princip, nýbrž boj, který vždy probíhá v určitém kontextu, většinou v podobě strukturního násilí. Právě kontext je pro Butler rozhodující, a v různých obdobích se k násilí staví různě. V poslední době např. nepřímo podporují ozbrojenou defenzivu Palestinců vůči izraelské okupaci a možné genocidě. Je zajímavé, že v tomto případě neargumentují pro nenásilí, jak to činí v případě války na Ukrajině, což může souviset s tím, že izraelsko-palestinský konflikt vnímají v kontextu koloniálního násilí, zatímco v případě Ruska a Ukrajiny tento rozměr nespátřují. Každé násilí podle nich vede k další eskalaci násilí. Butler také kritizují tradiční pojetí suverenity státu, které umožňuje státům použít násilí k prosazení svých zájmů. Navrhují přejít k modelu radikální demokracie založené na rovnosti, která umožní praktikovat nenásilí. Z pohledu Butler tedy nelze násilí nijak ospravedlnit či mu plně porozumět. Je třeba usilovat o nenásilnou transformaci společnosti. Cílem je odstranit strukturální násilí a vybudovat takový řád, kde nebude násilí nutné.

2.1 Koncepty násilí a nenásilí

Obecně lze rozlišit mezi přímým fyzickým násilím a strukturálním násilím, které je zakotveno v sociálních a politických systémech. Fyzické násilí zahrnuje použití síly proti jiným lidem s cílem způsobit újmu nebo omezit jejich svobodu. Mezi jeho projevy patří války, teroristické útoky, násilná kriminalita, fyzické domácí násilí apod. Strukturální násilí je mnohem méně viditelné, neboť vyvěrá ze sociálních struktur a institucí. Jde např. o systémovou diskriminaci určitých skupin obyvatel, neadekvátní distribuci zdrojů nebo nedemokratické uspořádání

---

¹¹ V souladu s faktem, že Judith Butler jsou právně nebinární a užívají zájmena *they/them*, referuji o nich v této práci ve 3. osobě množného čísla.

společnosti. I když nepoužívá přímé fyzické síly, také strukturální násilí vede k lidskému utrpení a omezení svobody.

Ačkoli se práce v některých částech dotýká též genderových aspektů konfliktu a násilí, neanalyzuje primárně strukturální násilí, které se projevuje na základě vztahů ve společnosti. Také v rámci války jistě dochází k provázání strukturálního násilí s přímým fyzickým násilím, avšak podrobná analýza genderového rozměru konfliktu by překročila možnosti a cíle této práce. Následující kapitoly tedy detailněji zkoumají teoretické koncepty a filosofické debaty o podstatě a ospravedlnění násilí prizmatem děl současných filosofů. Prostor je věnován jak obecným úvahám o násilí, tak specifické aplikaci těchto teorií na situaci na Ukrajině.

Násilí bývá obvykle definováno jako úmyslné způsobení tělesné újmy (Shapiro 2014). Tradičně se násilí prvotně řešilo v rámci teorií politiky, její organizace a vymezování násilí v rámci společenské smlouvy. Teorie politického násilí konceptualizují povahu a význam násilí různě. Rozšiřují např. povahu původní tělesné újmy jako prvotní podoby násilí také na újmu sociální, psychologickou nebo diskurzivní. Dále některé z nich zpochybňují názor, že násilí je výhradně destruktivní – tyto teorie tvrdí, že násilí může hrát také konstitutivní roli v politické organizaci, právu a identitě (ibid.). Lze tedy rozlišit tři dimenze násilí, které se týkají teorií politiky: za první, násilí jako prostředek politiky a vládnutí; za druhé, násilí označující chování podléhající právní sankci; a za třetí, násilí jako konstitutivní prvek pro politické činitele a kategorie, včetně identity, práva, etiky a diskurzu.

Téma násilí sehrálo ústřední roli v utváření moderních politických teorií. Již od raného novověku se političtí myslitelé zabývali otázkou, jaký vztah má násilí k moci a politickému řádu. Zejména s nástupem absolutistických států a později moderních republik se objevily různé koncepce vysvětlující původ a funkci násilí ve vztahu k suverénní moci a právu.

Thomas Hobbes ve svém díle *Leviathan* formuloval teorii, že suverénní moc vzniká jako reakce na původní přirozený stav války všech proti všem, tedy stav nejistoty a vzájemného násilí mezi jednotlivci. Suverén zajišťuje mír tím, že vytváří monopol legitimního násilí – zakazuje soukromé násilí a vynucuje dodržování zákonů hrozbou trestu, čímž však občané zůstávají vystaveni potenciálnímu násilí ze strany suveréna. Hobbes tedy odvozuje legitimitu státní moci z její schopnosti monopolizovat a kontrolovat násilí (Hobbes 1676, s. 201).

Max Weber při kompozici své teorie státu a moci vycházel z liberalismu i marxismu a rozvinul koncept státního monopolu na násilí s důrazem na nutnost, aby bylo násilí ze strany státu považováno za legitimní. Na rozdíl od Hobbese se Weber zajímal především o zdroje této

legitimity, jako jsou tradice poslušnosti a racionálně-legální procedury. Také podle Webera však stojí v jádru moderního státu schopnost regulovat a omezit mimoprávní násilí. Pro regulaci byrokratizace a přílišného omezování svobod jednotlivce státem navrhoval „přizpůsobení liberalismu k funkčně racionálním strukturám masové společnosti“ (Loužek 2005, s. 34).

Suverénní moc nemá ve většině historických případů zcela absolutní povahu. Přestože stát sám sebe definuje jako monopolního nositele legitimního násilí, samotná definice suverenity coby monopolu umožňuje použití násilí vůči externím aktérům. Násilí tak představuje prostředek v mezistátních vztazích, ať už v podobě války vůči okolním státům, či imperialistické expanze vůči okolním populacím. Rozlišení mezi vnitřním politickým řádem a vnějším násilím je neudržitelné, neboť státy mohou své mocenské zájmy prosazovat násilnými prostředky jak uvnitř, tak navenek.

Jak slavně poznamenal Carl von Clausewitz, „válka představuje pokračování politiky jinými prostředky“ (Clausewitz 2008, s. 36). Empirické analýzy skutečně ukazují, že ve vnitrostátních konfliktech i mezinárodních střetech dochází ke kombinaci a provázání násilných a nenásilných strategií. Podle Carla Schmitta je právě použití násilí tím, co odlišuje politiku od jiných sfér lidské činnosti (Schmitt 2004). Násilí tak prolíná jak domácí politický řád, tak mezistátní vztahy, a nelze jej od politiky oddělit.

Niccolò Machiavelli ve svém spise *Vladař* rozvíjí koncepci politické vlády založené na cíleném a strategickém užití násilných prostředků. Na rozdíl od výše zmíněných politických teorií, které se do určité míry opíraly o ochranu lidu a legitimitu nadvlády, připouští Machiavelli zcela otevřeně, že k uchopení a udržení moci je často nezbytné užití násilí na vlastnímu lidu. Rozlišuje však mezi pácháním hanebností, krutostí a násilím dobře užitým. Zatímco neuvážené násilí vede k chaosu a další nestabilitě, obratné a kontrolované nasazení násilných prostředků může podle Machiavelliho vyústit v trvalejší politický řád: „Vladař by se tak nikdy neměl znepokojovat pověstí člověka krutého, aby udržel své poddané jednotné a věrné, neboť s několika málo exemplárními tresty bude milostivější než ti, kteří z přílišné milostivosti nechají vzniknout rozbrojům, z nichž se pak zrodí vraždy a loupeže“ (Machiavelli 2022, s. 129). Machiavelli proto radí panovníkům rychle a rázně provést jakékoli potřebné zločiny, aby uchopili moc, a zároveň je maskovat tak, aby si jich obyvatelstvo co nejméně povšimlo. Legimitu nové moci pak lze budovat postupně na základech vladařových výsledků. Toto pojetí politiky jako umění vlády založené na diskrétním násilí sehrálo klíčovou roli v genezi moderního státu.

Na rozdíl od Machiavelliho viděli někteří pozdější myslitelé, např. Kant, násilí spíše jako dočasný prostředek, který má být překonán vývojem k nenásilným formám vlády založeným na etických principech. Jiní zdůrazňovali strukturální kořeny násilí v nerovných společenských vztazích. V *Ekonomicko-filosofických rukopisech z roku 1844* Karl Marx popsal teorii odcizení od sebe sama. Filosoficky se tato teorie opírá o dílo *Podstata křesťanství* z roku 1841 od Ludwiga Feuerbacha. Ten ve svém díle tvrdí, že víra v nadpřirozeného boha odcizila člověka od jeho přirozené charakteristiky lidské bytosti. Max Stirner rozšířil Feuerbachovu analýzu v díle *Jediný a jeho vlastnictví*, kde naznačuje, že samotný koncept lidství může být pro jednotlivce odcizující, protože mu sugeruje abstraktní ideály, které nemusejí odpovídat jeho skutečným touhám a zájmům. Stirner argumentuje, že i představa bytí součástí lidského druhu může omezovat individuální svobodu a autonomii (Leopold 2023).

Karl Marx a Friedrich Engels reagovali na tyto filosofické teze v díle *Německá ideologie*. V této práci kritizují Stirnerův individualismus a argumentují pro materialistickou interpretaci dějin a společnosti, zdůrazňující důležitost sociálních vztahů a třídního boje při formování vědomí a identity jednotlivců. Marx a Engels tvrdí, že skutečné osvobození nepřichází z odmítání všech forem sociální identity, jak navrhuje Stirner, ale z transformace materiálních podmínek společnosti umožňující opravdovou lidskou emancipaci (Marx & Engels 1952, s. 30). Karl Marx (1818–1883) je často považován spíše za revolucionáře a aktivistu než za filosofa, neboť jeho dílo inspirovalo vznik mnoha komunistických režimů ve 20. století. Marx byl však vzděláním filosof, a přestože je často popisován jako člověk, který se v polovině dvacátých let odklonil od filosofie směrem k historii a společenským vědám, v jeho dílech lze nalézt mnoho styčných bodů s moderními filosofickými debatami (Wolff & Leopold 2021). Marxův filosofický pohled je silně ovlivněný Hegelovou dialektikou, avšak Marx tento koncept přetváří a aplikuje na analýzu společenských a historických procesů. Jeho díla se dotýkají otázek lidské svobody, práce, vlastnictví a moci, a poskytují komplexní rámec pro pochopení fungování kapitalistického systému a jeho důsledků pro jednotlivce i společnost jako celek. Je také zajímavé, že Marxovy myšlenky nejsou statické a ukotvené pouze v historickém kontextu 19. století. Naopak, mnoho jeho konceptů a analýz nachází paralely s moderními filosofickými debatami. Např. jeho kritika kapitalistického systému, zdůraznění role práce a odcizení, či analýza společenských konfliktů a nerovností, oslovuje mnohé současné filosofy a sociální vědce (Rivero 2023). Jeho dílo tedy nepřestává být relevantní ani v dnešní době, kdy se společnost potýká s novými výzvami a dilematy. Kromě toho je třeba zdůraznit, že Marx nebyl pouze teoretikem, ale také praktikem. Jeho život a činnost jsou

spojeny s aktivní účastí na revolučních hnutích a politických akcích, což ovlivnilo i jeho filosofické myšlení a analýzu soudobého světa. Celkově lze tedy říci, že Marxovo dílo přesahuje rámec čistě filosofické reflexe a má trvalý dopad na politiku, ekonomii, sociologii a mnoho dalších oblastí lidského poznání. Je důležité pro pochopení minulosti a přítomnosti lidské společnosti.

Marxismus představuje významný proud politického myšlení, který se zabývá problematikou násilí z jiné perspektivy než tradiční teorie státu či smluvní teorie. Marxistická tradice analyzuje násilí především jako odraz hlubších strukturálních konfliktů ve společnosti, zejména třídního boje. Podle Marxe je násilí ve společnosti bytostně spjato s existencí vykořisťování a útlaku, tedy se základními vztahy kapitalistického systému.

Karl Polanyi ve své knize *Velká transformace* analyzuje období průmyslové revoluce, což bylo klíčové období v evropských dějinách, které Marxovu tvorbu významně formovalo. Ve *Velké transformaci* autor mapuje historické události proměny společnosti od převažujícího zemědělství k rozmachu industriálního výrobního procesu a snaží se postihnout základní socioekonomické trendy období průmyslové revoluce (Polanyi 2006, s. 48). Mezi lety 1760 a 1860 se díky technologickému pokroku, vzdělání a rostoucímu kapitálu stala Anglie centrem průmyslové revoluce, jak se tehdejší přeměně společnosti začalo říkat. Průmyslová revoluce přinesla trvalý růst reálného příjmu na osobu v Anglii, a s tím postupně i ve zbytku západního světa (Ashton 1964). Základním rysem této éry byl přechod od ruční výroby v manufakturách k masové výrobě v továrnách za využití nových zdrojů energie, zejména uhlí. Tento proces zahrnoval rostoucí dělbu práce a specializaci, což vedlo k fenoménu industrializace. Klíčovou roli v této transformaci sehrály technologické inovace, jako byly parní stroj, nové metody získávání železa a rozvoj obráběcích strojů, zejména v textilním průmyslu (Jevons 1931, s. 1).

Industrializovaná tovární a strojní práce ale také přinesla odcizení od produktů, které vznikaly. K tomuto odcizení došlo, protože dělník či rolník již nepracoval pro sebe (ve své dílně či na svém poli), ale pro určitého nadřízeného (dobově označovaného za kapitalistu). Dělník či rolník s produkty své práce již sám dále nenakládal, a tak se pro něj tyto produkty staly něčím cizím. Marx tento jev nazývá zvnějšněním: „Toto uskutečnění práce se v ekonomickém stavu jeví jako odsouzení dělníka, zpředmětnění jako ztráta a poroba předmětu, přivlastnění jako odcizení, jako zvnějšnění“ (Marx 1961, s. 63).

Teoretickým základem odcizení je to, že dělník nevyhnutelně ztrácí schopnost určovat svůj život a osud, neboť je zbaven práva přemýšlet o sobě jako o řídicí jednotce svých vlastních činů, určovat je, sám definovat své vztahy s ostatními lidmi a vlastnit hodnotné věci z produktů

a služeb, které byly vytvořeny jeho vlastní prací. Ačkoli je dělník samostatnou lidskou bytostí, jako ekonomický subjekt je řízen diktátem buržoazie, která vlastní výrobní prostředky a soustředí se na získávání maximálního množství nadhodnoty z dělníkovy práce.

V textu kapitoly XXII *Odcizená práce z Ekonomicko-filosofických rukopisů z roku 1844* se Marx snaží prozkoumat hlubší povahu kapitalismu a jeho dopady na lidskou existenci. Marx tvrdí, že soudobý systém soukromého vlastnictví a dělby práce vede ke značnému odcizení dělníka od produktu jeho práce. Důvodem, proč Marx píše o odcizení práce, je jeho snaha odhalit skryté mechanismy fungování kapitalistického systému. Marx argumentuje, že dělník, ačkoli dostává mzdu za svou práci, je ve skutečnosti odtržen od výsledku své práce, což je nasnadě, pokud dělník pracuje v továrně na dílčí součástce a celý produkt mnohdy nikdy ani nevidí. To znamená, že produkt jeho práce není pro něj něčím osobním nebo přirozeným, ale spíše něčím cizím a nezávislým. Marx popisuje, že práce, kterou dělník vykonává, se stává výrobkem, který je oddělen od samotného dělníka: „Tento fakt nevyjadřuje nic víc než: předmět, který práce produkuje, její produkt, vystupuje proti ní jako nějaká *cizí bytost*, jako *moc nezávislá na výrobcí*“ (Marx 1961, s. 63; zvýraznění v originále). Tento výsledek práce je pak považován za něco externího a nezávislého, což způsobuje, že dělník ztrácí kontrolu nad svým vlastním tvůrčím procesem. Důsledkem tohoto odcizení je, že dělník ztrácí smysl pro vlastní práci a stává se pouhým nástrojem v rukou kapitalistů. Tento stav pak vede k dehumanizaci pracovního procesu a snižuje důstojnost a autonomii dělníka. Marx tedy píše o odcizení práce jako o centrálním problému kapitalismu, který vede k nerovnosti a degradaci lidského života. Jeho cílem je odhalit tuto stránku kapitalistického systému a ukázat, že existuje potřeba radikální změny ve společnosti, aby se tato odcizení mohla překonat.

Tuto tezi rozvíjeli i další marxističtí teoretici. Emma Goldman chápe násilí jako důsledek střetu mezi stávajícími mocenskými strukturami a emancipačními snahami utlačovaných. Podle Slavoj Žižka je třeba rozlišovat mezi subjektivním násilím na individuální úrovni a objektivním, systémovým násilím kapitalismu, které vytváří nerovnosti a citlivost k subjektivnímu násilí.

Politická teoretička Hannah Arendt ve své knize *O násilí* píše: „Moc a násilí jsou protiklady; kde jedno vládne absolutně, druhé schází. Násilí se objevuje tam, kde je moc ohrožena, ale ponecháno samo sobě končí naprostou ztrátou moci. Z toho vyplývá, že není správné uvažovat o nenásilí jako o protikladu násilí; hovořit o nenásilné moci je ve skutečnosti zbytečné. Násilí může zničit moc a je zcela neschopné ji vytvořit. [...] Tím nezamýšlím klást na stejnou úroveň násilí a zlo; chci jen zdůraznit, že násilí nemůže být odvozeno ze svého

protikladu, kterým je moc, a že budeme muset zkoumat jeho kořeny a povahu, abychom mu porozuměli“ (Arendt 2011, s. 44). Arendt v knize *O násilí* terminologicky rozlišuje mezi mocí a silou a poznamenává, že násilí se nedostalo do tehdy nejnovější *Encyklopedie sociálních věd*, což podle ní naznačuje, že násilí nelze izolovat jako samostatný jev. Buď je považováno za samozřejmé jako symptom svévole lidského života obecně, nebo je viděno jako nástroj fundamentálnějších determinací, jako jsou ekonomické zájmy. Arendt však místo toho, aby násilí vyzdvihovala jako konstitutivní prvek politické praxe, ztotožňuje ho s problematickou a nakonec destruktivní kombinací instrumentalismu a svévole. Dále kritizuje instrumentální pojetí násilí, protože násilné nástroje jsou zvláště destruktivní pro politiku. Násilí podle autorky může moci sloužit, ale také na ní závisí, zejména v případě vládní moci, která se nemůže spolehnout na zbraně, pokud nejsou dodržena pravidla o jejich použití. Arendt však také tvrdí, že násilí má tendenci uniknout záměrům těch, kteří ho používají, což zvyšuje tendence ničivé síly moderních a zejména jaderných zbraní. Zatímco moc tedy organizuje lidské jednání, násilí odráží a dále podporuje dezorganizaci. Arendt popisuje násilné revolty éry občanských práv, během níž svůj esej psala, jako frustrovanou, kompenzační formu vůle k jednání ve shodě, což odráží rostoucí obstrukce veřejného jednání v masových společnostech složitým byrokratickým a technickým aparátem. Násilí podle ní vzniká z hněvu, ale není animální ani iracionální (ibid., s. 46).

Na tento pohled lze navázat u židovského filosofa Waltera Benjamina. Ten ve svém eseji *Ke kritice násilí* vidí těsnější sepjetí mezi násilím a právem (Benjamin 1990, s. 543). Při aplikaci těchto úvah na kontext ruské invaze na Ukrajinu lze identifikovat prvky obou pojetí. Ruská agrese představuje imperialistické násilí, které usiluje o potlačení ukrajinské moci a nastolení ruské nadvlády, tedy primárně násilí v arendtovském pojetí. Nicméně ruské akce mají i prvky benjaminovského násilí zakládajícího právo, neboť Rusko se snaží vnutit Ukrajině svůj právní řád. Naopak ukrajinský odpor lze interpretovat jako snahu mobilizovat moc nenásilnou cestou skrze organizovaný odpor. Zároveň ale Ukrajina musí přistoupit i k obrannému násilí, aby ubránila svůj právní řád před ruskou agresí.

Otázkou je, zda i nenásilí vidí jako samostatnou kategorii, nebo jako synonymum moci. Nenásilí je podle Arendt v souladu spíše s mocí než s násilím. Nenásilí spojuje autorka s mocí organizovaného občanského jednání a souhlasu, např. ve formě sametového protestu, kdy ve své knize *O násilí* přímo odkazuje na československý příklad (Arendt 2011, s. 47). Arendt však neztotožňuje nenásilí pouze s mocí. Nenásilí vnímá jako třetí, související pojem, který je strategicky využíván ve vztahu k dynamice moci. Nenásilí se zdržuje násilí a staví se proti

němu, ale také mobilizuje moc. Arendt se zmiňuje např. o občanské neposlušnosti, která využívá nenásilné techniky, jako jsou stávky vsedě. Pro Arendt tedy nenásilí není zcela totožné s mocí, ale je strategickým postojem, který občanské skupiny zaujímají k násilí a kterého využívají, aby aktivizovaly politickou moc prostřednictvím koordinovaných akcí. Nenásilí spíše vyplňuje prostor mezi surovým násilím a stabilní, kooperativní mocí. Arendt tedy vnímá nenásilí jako jedinečný přístup, který se zříká násilí, ale dokáže mobilizovat politickou moc prostřednictvím organizovaného občanského odporu.

Také Gene Sharp, známý svým rozsáhlým výzkumem nenásilných akcí, je definoval jako techniku sociálně-politického jednání pro uplatnění moci v konfliktu bez použití násilí. Nenásilná akce je podle něj metoda sociálně-politického jednání, která umožňuje uplatnit moc v konfliktu bez použití fyzického násilí. Nenásilné jednání může zahrnovat činy opomenutí (např. lidé odmítající vykonat úkony, které se od nich podle zvyklostí očekávají nebo které jim ukládá zákon nebo nařízení), činy spáchání (např. lidé vykonávající úkony, které se od nich podle zvyklostí neočekávají nebo které mají zakázané) nebo kombinaci obou těchto metod. Nenásilné jednání tedy není pasivní, není to nečinnost, nýbrž akce, která je nenásilná (Sharp 1973). Sharpova definice se tedy blíží definici Arendt a připisuje nenásilí větší moc, než jaká by byla zřejmá ze samotné stavby slova, které spíše naznačuje pouhou absenci násilí.

Teolog a představitel hnutí za univerzální občanská práva Martin Luther King mladší naopak tvrdí, že nenásilí může edukovat, transformovat a akceptuje utrpení bez odplaty.¹²

Na to navazují i Judith Butler, kteří se ve své knize *The Force of Nonviolence: An Ethico-Political Bind* z roku 2020 věnují problematice radikálního nenásilí.

2.1.1 Judith Butler

Pro Judith Butler znamená nenásilí akceptování agrese, přičemž ale i rozhodnutí nechovat se násilně (Bazzano 2021, s. 168). Tato teorie je vystavěna na několika faktorech. Předně se zabývá myšlenkou suverenity, kterou dříve představili Hobbes a Locke, dva autoři, na něž je v knize přímo odkazováno. Hobbes vystavěl myšlenkový koncept války všech proti všem, nejednalo se však o nám dnes známé války států, ale individuů. Butler poukazuje na to, že tento

---

¹² United Nations Office on Drugs and Crime. Martin Luther King, Jr.'s Six Principles of Nonviolence handout. *United Nations Office on Drugs and Crime* [online]. URL: https://www.unodc.org/documents/e4j/Secondary/Terrorism_Violent_Extremism_Six_Principles_of_Non-Violence.pdf. Cit. 1. 4. 2024.

politicko-teologický koncept suverenity podmiňuje, jak je nahlíženo na individua jako na suverénní subjekty. Lockův, Rousseaův a Hobbesův prapůvodní přirozený stav a role individuí v rámci jejich konceptů byly užity k legitimaci nadvlády nad poddanými a k ustanovení společenské smlouvy mezi individui. Podle Butler je přitom přinejmenším zvláštní nahlížet na prvního člověka jako na dospělou vyspělou bytost, která nemá žádnou potřebu péče a závislosti na druhých. „Tvrdím, že úkolem, tak jak si ho představuji, není překonat závislost pro dosažení samostatnosti, ale akceptovat provázanost jako podmínku rovnosti“ (Butler 2020, s. 47).¹³ Cílem tedy podle Butler není se osamostatnit a vyhranit vůči druhým, jak píše Hobbes a Locke, ale naopak akceptovat provázanost mezi lidmi jako podmínku jejich rovnocennosti. Butler nabízí protiargument kolonizováním, kdy je kolonizovaná společnost závislá na kolonizátorovi a vzniká násilná provázanost. Tuto myšlenku ale rovnou vyvrací s tím, že i kolonizátor je závislý na kolonizovaném, protože bez kolonizovaného nemůže být kolonizátorem (ibid., s. 48). Prvním pilířem, který Butler staví, je tedy rovnost skrz provázanost všech lidí, bez ohledu na jejich roli.

V kapitole o Násilí a Nenásilí na tento koncept Judith Butler navazují a kladou otázku, na jakém základě lze tvrdit, že není správné zabíjet a proč je spravedlivé zabíjení bránit?

Při hledání odpovědi na tuto otázku Butler odkazují na právní normy, jimiž se řídí použití síly v mezinárodním kontextu. Víme, že obecně platí čl. 2 odst. 4 *Charty OSN*, který zakazuje hrozbu použitím síly nebo přímo použitím síly. Zvyklostní povahu tohoto zákazu v rámci mezinárodního práva potvrdil Mezinárodní soudní dvůr ve svém rozsudku o Nikaragui z roku 1986. Nejčastější výjimkou z tohoto zákazu je buď akt sebeobrany podle čl. 51 *Charty OSN*, nebo pokud stát jedná na základě zmocnění Rady bezpečnosti OSN k použití síly podle čl. 42 *Charty*. V období studené války se státy domáhaly různých dalších výjimek ze zákazu, jako jsou např. výjimka ochrany státních příslušníků v zahraničí, humanitární intervence nebo různé rozšířené verze sebeobrany, např. anticipativní nebo interceptivní sebeobrana. Zatímco během studené války byla nejdůležitějším principem státní suverenity, posunul se od té doby trend spíše směrem k ochraně míru a lidských práv. Časté humanitární intervence, probíhající od roku 1991, oslabil myšlenku neomezené suverenity států ve jménu ochrany civilistů před újmou. To vedlo ke konceptu „responsibility to protect“ (odpovědnost chránit) a k dalším

---

¹³ Vlastní překlad. Původní znění: „I have been arguing that the task, as I imagine it, is not to overcome dependency in order to achieve self-sufficiency, but to accept interdependency as a condition of equality.“

pokusům rozšířit sebeobranu i na použití síly, které mělo preventivní charakter, jako např. v Iráku v roce 2003.

Butler sledují trend moderních válek, kdy jsou hospodářsky vyspělejší státy v rámci odpovědnosti chránit stále více připraveny intervenovat v rámci konfliktů po celém světě: „[...] zastánci mezinárodních intervencí v oblasti lidských práv, včetně těch, kterým ve Spojených státech říkáme ‚liberální jestřábi‘, by tvrdili, že z toho vyplývá, že bychom měli být, zejména v prvním světě, vždy připraveni jít do války za každého“ (Butler 2020, s. 54).¹⁴

Butler se však snaží odpoutat od této normy zapojovat se do jakéhokoli konfliktu. Chtějí vysledovat rozdíly mezi lidmi, kteří spadají do sféry tzv. svoucnosti (self) a které bychom v rámci self byli ochotni bránit, a které ne. Dále přichází s konceptem „grievable life“ a navrhuje pohled, který by neřadil lidi do sfér self a blízkých, ale který by každý život považoval za hodný truchlení. „Vždyť pokud je život od počátku považován za truchlitelný, pak se učiní veškerá opatření, aby byl zachován a chráněn před poškozením a zničením.“ Podle Butler se lze setkat se dvěma obecnými teoriemi o násilí – první tvrdí, že násilí je všude kolem nás a že jsme vtaženi do násilného cyklu, který je nevyhnutelný; druhou je teorie self-defense, tedy sebeobranu, které se blíže věnují ve své knize. Inovativní je pohled na ono self, o kterém Butler tvrdí, že je provázané s dalšími self (Butler 2020, s. 9). Na této provázanosti staví svou etiku nenásilí a poukazují na křehkou normativní aspiraci pramenící ze sociální propojenosti. Násilí je podle Butler namířeno proti těm skupinám, které jsou dominantními diskurzy a normami vyloučeny z rámce plně uznaného lidství.

Pojem self u Butler označuje ty, kteří jsou považováni za plnohodnotné lidské bytosti, jejichž život je hodný truchlení a ochrany. Protikladem jsou pak ti druzí, kteří stojí mimo rámec uznaného lidství. Pojem „grievable life“, který lze přeložit jako „truchlitelný život“, v koncepci Butler označuje ty životy, jejichž ztráta je společností opravdově oplakávána a považována za tragédii. Podle Butler ale mnoho životů, např. některých uprchlíků, této truchlitelnosti nedosahuje. Tento pohled je velmi blízký realitě, kdy válka na Ukrajině odkryla rozdíly v přijímání válečných uprchlíků z Ukrajiny a např. ze Sýrie či Afghánistánu. Tato problematika je podrobněji rozebrána níže.

---

¹⁴ Vlastní překlad. Původní znění: „[...] international human rights interventionists, including those we call "liberal hawks" in the United States, would argue that it follows that we, especially in the First World, should always be prepared to go to war for everyone.“

Butler uvažují o násilí v rámci kritické teorie, feminismu a poststrukturalismu. Zajímá je především to, jak jsou hranice legitimacy či akceptability násilí sociálně konstruovány na základě mocenských vztahů.

S teorií války se práce Judith Butler prolíná v tom smyslu, že se zaměřuje na to, jak jsou konstruovány kategorie nepřátel, proti nimž je násilí povoleno či dokonce vyžadováno, kritizuje však dehumanizaci protivníka a vystupuje zcela proti násilí. Judith Butler oponují zvyklostnímu právu zákazu použití síly. I ten, jak bylo uvedeno výše, byl vykonstruován státy s přímo navazujícím dovětkem o výjimkách k užití síly, a je tedy, jak by tvrdili Butler, součástí sítě státy legitimizovaného násilí. Butler naproti tomu vyzývají k nahlížení nenásilí prizmatem radikální demokracie, která jedinečně může vést k efektivnímu praktikování nenásilí jako etiky a praxe (Butler 2020, s. 61). Svou teorii provázanosti všech self nabízí jako možnost úniku z individualismu, který kritizují a který je podle nich potřeba oddělit od etiky a politiky (ibid., s. 9).

Ve své knize *The Force of Nonviolence* si Judith Butler kladou otázku po subjektu násilí, po tom, kde násilí vzniká a jaké formy může mít. Klíčovým subjektem násilí je pro Judith Butler stát a institucionální moc. Podle Butler sám stát a jeho instituce používá označení „násilný“ („violent“) podle své potřeby, a označení může také zneužívat pro označení jakéhokoli disentu proti státní moci, byť se např. jedná o demonstraci bez jakýchkoli fyzických potyček, která třeba mohla vzniknout jako seskupení lidí orodujících za mír a nenásilí (Butler 2020, s. 2). Butler se zaměřují na analýzu toho, jak společenské normy, diskurz a mocenské struktury vytváří podmínky pro legitimizaci určitých forem násilí. Z této perspektivy je podle nich hlavním původcem a nositelem násilí stát a institucionální autority, které vykonávají násilí prostřednictvím legislativy, policejních a vojenských sil. Toto násilí je maskováno jako legitimní či zákonné na základě dominantních diskurzivních rámců. Butler však ukazují, že i legální státní násilí má často za cíl udržovat mocenské nerovnosti a potlačovat určité skupiny obyvatelstva.

Subjektem násilí je tedy především suverénní stát, který si nárokuje monopol na legitimní použití síly. Butler ovšem zdůrazňují, že tato legitimita je vždy protkána mocenskými vztahy a diskurzy, na nichž je závislá. Cílem by podle nich měla být demokratizace a emancipace, které by odhalily a dekonstruovaly zdroje státního násilí.

Ve spojitosti s teoriemi Hannah Arendt a Judith Butler, které se radikálně vymezují proti násilí, je v praktické části rozebírán odboj a odmítání zapojit se do válečné agrese na Ukrajině ze strany mobilizovaných jedinců.

2.1.2 Giorgio Agamben

Giorgio Agamben se narodil 22. dubna 1942 v Římě a studoval práva a filosofii na římské univerzitě La Sapienza, kde získal doktorát z filosofie. Během své rané kariéry se věnoval zejména právu a politické teorii (McLoughlin 2017). Jeho práce byla silně ovlivněna myšlenkami významných filosofů, jako byli Martin Heidegger, Walter Benjamin a Michel Foucault, přičemž Agambenův zájem o otázky suverenity, práva a moci se vyvinul z těchto filosofických vlivů. V průběhu své kariéry zastával Agamben mnoho prestižních akademických pozic, byl profesorem na univerzitách po celém světě, včetně University of Paris 8 a University of California, Berkeley. Mezi jeho nejdůležitější práce patří kniha *Homo sacer: Suverénní moc a pouhý život* (přeložená do češtiny v roce 2011), dále *Homo Sacer: State of Exception* (česky „Výjimečný stav“, dílo dosud nepřeložené) a *The Coming Community* (česky „Nadcházející komunita“, rovněž dosud nepřeloženo do češtiny). Tyto knihy se zaměřují na problematiku suverenity, práva a politického systému, a staly se klíčovými texty v oblasti politické teorie. Do angličtiny bylo jeho dílo poprvé přeloženo 3 roky před útoky 11. září 2001 a stalo se klíčovým pro nastalé debaty o sekuritizaci a suverénní moci. Agambenova pozdější práce zaměřená na kritiku moderního státu získala mezinárodní uznání, a Agamben se stal jedním z předních současných politických filosofů. Jeho myšlenky a analýzy jsou často diskutovány v kontextu současných biopolitických událostí a sociálních problémů, jeho práce má významný vliv na politické a filosofické debaty po celém světě.

Giorgio Agamben se jako italský právník a filosof pocházející ze země v minulosti zmítané fašismem zabývá postavením jedince ve společnosti, jeho rolí a pozicí vůči právní moci a vztahem práva a moci obecně. Agambenovy úvahy o suverenitě odhalují násilí v jádru právních systémů, a to i těch současných. Cílem předkládaného výzkumu je pochopit, jak toto násilí vyvěrá na povrch. Obtížnost v porozumění vztahu mezi suverénní mocí a násilím spočívá nejen v jeho neviditelnosti, ale také v důsledcích, které na jeho základě vznikají a které se mohou vyznačovat nerovnováhu moci, potlačováním občanských práv nebo posilováním autoritářských režimů.¹⁵ Celá struktura právních systémů stojí na lidské víře v právo. Důležité je proto najít bod, kde se suverenita protíná se subjektem právní moci, aby bylo možné lépe

---

¹⁵ Viz. např. <https://a2larm.cz/2015/12/francouzi-by-meli-odmitnout-protiteroristicka-opatreni/>. Cit. 1. 4. 2024.

pochopit metody suveréna, které mu umožňují vytvoření víry v jeho moc. Důvodem prvotního pátrání po původu právní moci je tedy pochopení toho, jak právo zakládá svou legitimizaci.

Ve svém díle *Homo sacer: Suverénní moc a pouhý život* Giorgio Agamben polemizuje s díly Waltera Benjamina a Jacquese Derridy, která se rovněž zaobírají tematikou práva a zákona jako pojítka s mocí. Kritika násilí a též zákonné moci Waltera Benjamina nám může poskytnout bohatý vhled do původu práva, jinými slovy do podmínek ustavujících násilí právního řádu. K pochopení pojmu práva využívám text *Ke kritice násilí*, v němž se Benjaminovi podařilo odhalit souvislost mezi právem a násilím (Benjamin 1990, s. 543). Nejprve se pokusím ukázat, jak lze vnímat souvislost mezi právem a násilím, dále jak je právo spojeno se spravedlností, chápanou ve smyslu sebeospravedlnění. Poté se pokusím objasnit rozdíl mezi násilím, které právo ustavuje, a násilím, které právo zachovává. Jak lze chápat skutečnost, že v ustavování práva je násilí? V závěru této části se zamyslím nad tím, co je to „božské násilí“, a zároveň se pokusím vymezit jeho vztah ke spravedlnosti. V tomto smyslu Agamben zdůrazňuje význam Benjaminova textu, který podle něj „poukázal na neodstranitelné pouto, spojující násilí a právo, činí z něj nezbytný a v současné době stále ještě nepřekonaný předpoklad a výchozí bod každého zkoumání suverenity“ (Agamben 2011, s. 69).

Nejprve je potřeba se zamyslet nad názvem Benjaminova textu, v originále nazvaném *Zur Kritik der Gewalt*. Co pro autora znamená pojem kritika? Kritika násilí pro Benjamina neznámá pouze být proti násilí a kritizovat ho, ale spíše reflexi nad způsoby, jakými lze násilí posuzovat. Autor v úvodu svého textu uvádí, že násilí může být považováno za účinné pouze tehdy, když zasahuje do mravních vztahů (Benjamin 1990, s. 543). Tyto vztahy jsou spojeny s pojmy práva a spravedlnosti. Autor dále argumentuje, že každý právní řád má základní vztah mezi účelem a prostředkem, a že násilí je často spojováno spíše s prostředky než s účely. Následně autor přechází k otázce kritiky násilí, zvláště pokud je násilí vnímáno jako prostředek k dosažení určitých cílů, a zda by mělo být násilí považováno za prostředek ke spravedlivým, nebo nespravedlivým účelům. Tvrdí, že kritika násilí by neměla být automaticky odvozována ze systému spravedlivých účelů, protože takový systém by neobsahoval kritérium samotného násilí jako principu, ale pouze pro jeho užití. To zanechává otevřenou otázku, zda násilí samo o sobě může být považováno za prostředek ke spravedlivým cílům. Agamben poukazuje na to, že Benjamin sice píše o něčem, co nazývá „božským násilím“, ale není vůbec jasné a pozitivně definované, co tím Benjamin myslí. Benjamin ve svém textu sice hovoří o pojmu „božské násilí“ jako o jakémsi třetím činiteli, ale nepodkládá ho metodou. O nositeli vztahu násilí a práva hovoří Benjamin jako o „pouhém životě“ („bloß Leben“), ale podle Agambena tento

pojmem rovněž dostatečně nevysvětluje (Agamben 2011, s. 71). Podle Agambena pouze nabízí přibližnou definici suverénního násilí v následující části své práce: „Funkce násilí v kladení práva je totiž podvojná v tom smyslu, že kladení práva sice toho, co je stanoveno za právo, dosahuje jako svého účelu násilím jakožto prostředkem, avšak v okamžiku kdy to, co bylo zamýšleno jako účel, je ustaveno jako právo, se nevzdává násilí, nýbrž teprve nyní je ve striktním smyslu a bezprostředně činí kladením práva, když jako právu ustavuje účel, který není na násilí závislý, nýbrž nutně a niterně na ně vázaný, a to pod jménem moci“ (ibid.; srov. Benjamin 1990, s. 544).

Pro absenci jasnější definice přichází Agamben se svým konceptem „homo sacer“. Tím se snaží usouvztažnit pojmy, se kterými už pracoval Benjamin, ale nenabízel k nim vysvětlení. Benjamin diskutuje dva hlavní přístupy k právu a násilí. Prvním je přirozené právo, které vnímá násilí jako přirozený produkt, jehož použití není problematické, pokud není zneužito k nespravedlivým účelům. Druhým přístupem je pozitivní právo, které posuzuje násilí jako historický produkt a hodnotí ho zejména podle jeho prostředků, nikoli účelů. Autor dochází k závěru, že i když se tyto přístupy zdají být v protikladu, mají společné základní dogma, a to že kritika násilí by měla být prováděna především s ohledem na jeho konkrétní použití, a ne na samotný princip násilí. Primární otázkou jakékoli kritiky násilí by pak bylo postihnout konkrétní případy, kdy je násilí ospravedlnitelné ve jménu morálky, to se ale dvěma velkými tradicemi filosofie práva dosud nepodařilo (Storme 2010, s. 501). „Jusqu’ici cette critique s’est toujours inscrite dans l’espace de distinction entre moyen et fin.“¹⁶ Jacques Derrida pracuje s pojmy „moyen“ a „fin“, tedy „prostředky“ a „cíle“. V rozsáhlé dekonstruktivní interpretaci pojednání Waltera Benjamina se jeho oponent Jacques Derrida ve svém eseji *Sila zákona: Mystický základ autority* pozastavuje nad významem slova „Gewalt“. V českém překladu díla *Homo sacer* se pojem „Gewalt“ překládá jako „násilí“, Jacques Derrida však správně uvádí, že „Gewalt“ neznamená pouze násilí, ale že v němčině tento pojem také označuje výkonnou moc, autoritu nebo státní sílu (Derrida 2002, s. 10). Český ani anglický překlad (*Critique of violence*) tedy zcela nepostihují dvojí význam pojmu: jak násilí, tak legitimní moc. Tento dvojí charakter slova „Gewalt“ je však důležité zdůraznit. Právo je totiž třeba chápat jako způsob, který může spojovat násilí s legitimní mocí. V tomto smyslu lze říci, že Benjamin kritizuje násilí i samotný koncept práva, které násilí dopomáhá nebo ho dokonce ustavuje. Proč se v Benjaminově díle problematika násilí dává do souvislosti s právem? To objasňuje Derrida ve svém textu *Sila zákona*, ve kterém se vyjadřuje ke způsobu a významu oběma autorům vlastního

---

¹⁶ DERRIDA, Jacques, Force de loi, Le « Fondement mystique de l’autorité » Paris, Galilée, 1994, p. 80.

dekonstruktivního tázání. To staví známé zákony, konvence a instituce do protikladu k přírodě. Derrida používá výraz „legitimní síla“ a snaží se stejně jako Benjamin dopátrat jejího počátku a důvodu, který jí propůjčuje sílu a moc (Derrida 2002, s. 12n.). Ve svém spise Derrida odkazuje na Blaise Pascala, který ve svém díle *Myšlenky* uvádí definici spravedlnosti jako síly. „Je správné, aby to, co je spravedlivé, bylo následováno, je nezbytné, aby to, co je silnější, bylo následováno. Spravedlnost bez síly jest bezmocná; síla bez spravedlnosti je tyranská“ (Pascal 2000, s. 179). Pascal tedy ukazuje, že síla a spravedlnost jedna bez druhé nemohou fungovat. Ustavující však podle něj není spravedlnost, ale síla, které spravedlnosti umožňuje další fungování: „A tak, když nebylo možno učiniti, aby to, co je spravedlivé, bylo silné, učiněno bylo, aby to, co je silné, bylo spravedlivé (ibid., s. 180). Pascalovy *Myšlenky* Derrida dále rozvádí jako přípravu ke své interpretaci Benjaminova pojetí práva a uvádí, že je Pascalova myšlenka významná pro svůj odkaz na performativní sílu, kterou právo implikuje (Derrida 2002, s. 19). Derrida vnímá rozdíl mezi spravedlností a právem v dekonstruovatelnosti, tedy v možnosti dekonstruovat právo, což ho odlišuje od spravedlnosti, kterou dekonstruovat nelze (ibid., s. 21).

Lze se tedy ptát, zda si právo vynucuje vlastní spravedlnost tím, že vytváří normu. Agamben zmiňuje rozdíl mezi pojmy „efficacy of the law“ a „force of law“. Po francouzské revoluci podle něj začala moderní doktrína rozlišovat mezi účinností práva (efficacy of the law), efektivitou práva, která se vztahuje absolutně na jakýkoli platný legislativní akt, a silou práva (force of law), která je naopak pojmem relativním, vyjadřujícím postavení zákonů jemu připodobněných ve vztahu k jiným aktům právního systému obdařeným silou nadřazenou zákonu (Agamben 2005, s. 37). Tato vazba mezi efektivitou a silou práva reflektuje vazbu mezi mocí a autoritou. Ovšem i zde je velice těžké rozhodnout, zda se samotný francouzský pojem „loi“ chápe jako zákon, nebo jako právo, což, jak bylo vidět u Derridy, hraje roli, protože zatímco jedno lze chápat jako konstitutivní, druhé lze vnímat jako dekonstruuující a naopak.

Následující výklad se zaměřuje na dílo, které přímo v původním názvu obsahuje slovo „násilí“, tedy na Agambenův spis *Sui Limiti della Violenza*. Giorgio Agamben v této knize (anglicky *On the Limits of Violence*) z roku 1970 přehodnocuje limity a význam násilí ve vztahu k politice a kultuře. Agamben tvrdí, že dnešní svět žije pod hrozbou násilí, které přesahuje lidské měřítko, a že je naléhavé znovu přemýšlet o násilí ve vztahu k politice (Agamben 1970, s. 232). Řekové dříve spojovali politiku s jazykem a věřili, že pravda sama o sobě má moc přesvědčit, což vylučovalo násilí. Nicméně současný svět je svědkem manipulace jazykem, což Agamben vnímá jako nový druh násilí jazykem, kterým je propaganda (ibid., s. 233). Ovlivnění

vnímání Agamben ilustruje na příkladu Platóna, který byl nucen vyhnat básníky z města, protože jejich poezie představovala formu přesvědčování, která nespolehala na pravdu, ale spíše na zvláštní emocionální účinky rytmu a hudby, což bylo v rozporu s Platónovým míněním, že přesvědčování by nikdy nemělo být násilné. Platón prosazoval principy maieutiky (doslova porodnického umění), která považovala volné lingvistické vztahy mezi lidmi za umění vést dialog (heslo *maieutika*, in: Blecha et al. 1998, s. 254). Maieutika je nekompatibilní s násilím, protože násilí je vniknutí zvenčí, které okamžitě odepírá svobodu své oběti, a ta tak nemůže odhalit vnitřní tvůrčí spontaneitu, pouze nahou tělesnost.

Proti tomuto tradičnímu pojetí staví Agamben Marxův *Kapitál*, ve kterém Marx tvrdí, že násilí je prostředkem, který pomáhá při přechodu od starého společenského uspořádání k novému (Agamben 1970, s. 232). Podle této myšlenky je násilí nezbytné pro zahájení změn a vytvoření nového řádu, není tedy jen destruktivní silou, ale také mechanismem pro vytvoření nových struktur a institucí. Agamben dále uvádí příklad historického darwinismu, podle kterého je ve zkratce spravedlivé násilí to, které urychluje a usnadňuje nastolení evolučně nevyhnutelných zákonů dějin. Naopak násilí, které tomuto přirozenému vývoji odporuje, je považováno za nespravedlivé. Tento přístup však může vést k problémům, neboť interpretuje revolucionáře jako ty, kteří pouze urychlují nevyhnutelný vývoj dějin a používají násilí k tomuto účelu, což může ohrozit autentická revoluční hnutí a vést k totalitním režimům jako v případech Hitlerovy Třetí říše či Stalinova Sovětského svazu.

V této části se Agamben odkazuje na Waltera Benjamina a říká, že se společnost podle Benjamina musí oprostít od zacyklení v prostředcích posvěcených účely (Agamben 1970, s. 234).

Závěrem odkazuje Agamben na Hegelovu referenci k obrazu bakchanálského veselí, ve kterém není nikdo střízlivý. Obraz je podle autorů symbolem revolučního násilí, neboť bakchanálie byly ve starověkém Řecku spojovány s kultem Dionýsa, boha vína, plodnosti a extáze. Během těchto oslav byli účastníci obvykle opilí a uváděli se do stavu vzrušení a osvobození, při kterém mohli dočasně uniknout běžným sociálním a morálním konvencím. Obraz bakchanálského veselí je tak metaforou pro revoluční násilí, které překračuje běžné hranice společnosti a kultury. To znamená, že revoluční násilí není omezováno konvencemi nebo morálními zásadami, ale je spíše poháněno intenzitou a vášní za dosažením určitého cíle, např. svobody, spravedlnosti nebo revoluce proti útlaku. Revoluční násilí v sobě tedy nese něco hlubšího a pravdivějšího než pouhé použití síly. Je to vyjádření touhy po změně a touhy po osvobození, která může překročit hranice toho, co je běžně považováno za přijatelné nebo

morální. Ve své nejčistší formě je to projev lidského hledání svobody a spravedlnosti, a to i za cenu osobního obětování nebo rizika.

I dnes je Agambenův výzkum velice aktuální. Agamben např. v reakci na útoky na Charlie Hebdo v rozhovoru poskytnutém těsně po útocích poukazuje na to, že je aktuální boj proti terorismu mnohdy skrytější a nebezpečnější, než tomu bylo právo v době fašismu, tedy jednoho z nejautoritářštějších režimů. Giorgio Agamben se v rozhovoru věnuje kritice protiteroristických opatření, která podle něj vedou k vytvoření bezpečnostního státu. Podle Agambena tato opatření omezují politický život a ohrožují demokracii tím, že dávají přednost bezpečnosti před individuálními svobodami a právy. V rozhovoru titulovaném *Francouzi by měli odmítnout protiteroristická opatření*, který poskytl médiu *Télérama*, Agamben diskutuje politické důsledky teroristických útoků v Paříži a varuje před následky výjimečného stavu, který omezil občanské svobody.¹⁷ Zároveň varuje před škodlivými dopady klasifikace veškerého radikálního politického nesouhlasu jako terorismu. Agamben zdůrazňuje, že terorismus slouží jako stabilní prvek k zastrašování v západních zemích, který je prezentován jako nevyhnutelný, což umožňuje státům posílit svá bezpečnostní opatření a systematicky omezovat občanské svobody. V současném bezpečnostním paradigmatu je občan považován za teroristu a zároveň za jedince, který vyžaduje ochranu před terorismem, což vede k narůstajícímu sledování a omezování svobody jednotlivce. Agamben tvrdí, že demokracie bez politického života nemá smysl, a naléhá na občany, aby odmítli další projekty protiteroristických zákonů a bránili demokratické principy. Vzhledem k Agambenovým obavám z postupného ztracení občanských svobod a politického života vyzývá občany k aktivnímu zapojení se do veřejné debaty a k odmítnutí opatření, která by mohla ohrozit demokracii.

Agambenova opozice k nepřehlednému boji proti terorismu poukazuje na jeho hlubokosáhlý vhled do využívání, ale i zneužívání práva k odstranění nebo dosažení moci nad společností.

---

¹⁷ TESQUET, Olivier. "Les Français doivent se battre contre le projet d'une énième loi antiterroriste", Giorgio Agamben. *Télérama* [online]. 20. 1. 2015. URL: <https://www.telerama.fr/medias/les-francais-doivent-se-battre-contre-le-projet-d-une-enieme-loi-contre-le-terrorisme-giorgio-agamben,121729.php>. Cit. 1. 4. 2024.

2.1.3 Étienne Balibar

Étienne Balibar, francouzský filosof a politický teoretik, se narodil 23. dubna 1942 v Avallonu ve Francii. Studoval na prestižní École Normale Supérieure a později získal doktorát z filosofie na Sorbonně. Jeho intelektuální trajektorie byla ovlivněna mnoha významnými mysliteli, včetně Marxe, Althussera a Spinozy. Balibarův výzkum se zaměřuje na problematiku politické filosofie, rasismu a identity, jeho práce odráží hlubokou angažovanost v aktuálních politických a sociálních otázkách. Balibarova raná kariéra byla úzce spojena s myšlenkami strukturalistického marxismu, které formuloval jeho učitel Louis Althusser. Jeho práce reflektovala Althusserův důraz na koncepty, jako jsou ideologický aparát státu a reprodukce sociálních vztahů. Balibar se dále zabýval otázkami třídního boje a proletariátu, přičemž zkoumal jejich transformaci v moderní společnosti. Jeho analýzy rasismu a identity vycházejí z komplexního pohledu na společenské struktury a mocenské mechanismy. Ve svých pracích zkoumá vztah mezi rasismem a kapitalismem, upozorňuje na to, jakým způsobem rasismus slouží k legitimizaci a udržení nerovností ve společnosti. Balibar také zkoumá proměnlivost a fluiditu pojmu identity v kontextu migrace, globalizace a postkoloniálních studií. Étienne Balibar se od osmdesátých let účastní činnosti pařížské Asociace Jana Husa a v současné době, po smrti Jacquese Derridy, zastává funkci jejího předsedy. Mezi jeho práce patří např. kniha *Spinoza a politika* z roku 1985, kde zkoumá vliv filosofie Barucha Spinozy na politické myšlení a jeho relevanci pro soudobou politickou teorii. Balibarovy analýzy a reflexe jsou aktuální v kontextu současných politických událostí a společenských problémů, zejména v souvislosti s migračními toky, nacionalismem a rostoucím extremismem.

Balibarovo dílo *Násilí a civilita* z roku 2010 (v českém překladu Josefa Fulky vydáno v roce 2016) obsahuje soubor textů představujících originální zkoumání vztahu mezi násilím a politikou v rámci filosofické tradice. Balibar se ve své práci vrací k základům politické filosofie v dílech Hobbese a Hegela a zkoumá fenomén „konverze násilí“, tj. schopnost dát pozitivní a produktivní historické síle vzniknout z původního násilí. Tuto myšlenku dále rozvíjí vlastním konceptem „topiky násilí“. Balibarova práce se odehrává v dialogu s mysliteli jako Deleuze, Foucault, Rancière, Lacan a dalšími, přičemž rozvíjí širší úvahy o politických strategiích spojených s pojmem civility. Kniha tak nabízí komplexní osu vývoje Balibarova myšlení v posledních desetiletích a zároveň představuje významný příspěvek k postmarxistické politické filosofii.

V úvodu knihy hovoří Balibar o třech typech negace násilí, kterými je ne-násilí, proti-násilí a anti-násilí. Balibar mluví o ne-násilí jako o tom nejhorším násilí, ovšem jen v jistém

smyslu. „O nejednoznačnost se jedná i proto, že jednotlivce ani skupiny nelze jasně a jednou provždy rozdělit na ty, kdo násilí *snášejí*, a ty, kdo je *páchají*. Naopak ti, kteří násilí snášejí stojí pod hrozbou toho, že ho zároveň budou páchat a nastavování hranic násilí vede k zachování nebo dokonce vyhocení onoho jevu (Balibar 2016, s. 7n.; zvýraznění v originále). Balibar hovoří o dvojí negaci jako o dvou formách negace násilí. Prvotně o „proti-násilí v podobě určité represe, proti které se nelze postavit“ a které může být použito pro odstranění činitelů, kteří se dopouštějí násilí proti lidu (ibid., s. 9). Toto zakládání a odstraňování vede Balibara ke klíčovému pojmu odporu, který podle něj odkrývá spojení mezi násilím a právem. A protože pokusy o zrušení útlaku nelze dějinně myslet bez samotného jevu útlaku, je též podle Balibara třeba dodat pojem vzpoury. Souhrnně pro tento jev Balibar přináší pojem „égaliberté“, tedy „rovnosvoboda“ (ibid., s. 11). Druhotně pak Balibar hovoří o ne-násilí par excellence, za které se podle něj může vydávat systém právně ustavený, neboť je jeho právní forma zároveň výrazem shody nad jeho vládou, byť může skrývat násilnosti a stát se pouze ustáleným násilím, kterému jednotlivci v dané společnosti přizpůsobují své násilí nebo které sami přejímají (ibid., s. 11n.). Třetí pojem, anti-násilí, Balibar navrhuje na základě četby Marxova *Kapitálu*, ze kterého uvádí dva centrální citáty: jeden, který charakterizuje násilí („Gewalt“) jako „porodní bábu každé staré společnosti, která je těhotná novou společností,“ a jeden, který tvrdí, že „mezi stejnými právy rozhoduje násilí“ (ibid., s. 13). Marx tedy propletení práva a násilí sumarizuje v okolnostech vykořisťování a odcizené práce, o které již byla řeč výše (viz kap. 2.1). Anti-násilí chápe jako předjímání zjevných vzorců opakujícího se násilí v dějinách kapitálu (ibid., s. 14).

Hegel a Marx představují dva hlavní přístupy k tomuto konceptu historického odcizení. Hegel přináší idealistickou koncepci odcizení, zatímco Marx představuje materialistický pohled. Jejich myšlenky jsou dále rozvíjeny představiteli frankfurtské školy (např. Erich Fromm) a dalšími sociálně-psychologickými teoretiky (např. Melvin Seeman a Robert Blauner). Podle Hegela skutečné vždy usiluje o to, stát se ideálním, zatímco Marx tento koncept obrací a tvrdí, že lidstvo se ztratilo v dějinných obdobích a komunismus má představovat návrat jednotlivců k sobě samým jako společenským bytostem. Hegelovo idealistické pojetí odcizení je zasazeno do jeho širší koncepce dějin, které chápe jako vývoj ducha. Svět jako celek prochází vývojem, přičemž základním schématem tohoto vývoje je teze – antiteze – syntéza. Celý svět je vnímán jako projev ducha, který má duchovní povahu a ovlivňuje vývoj světa rozumem. Tento proces vývoje ducha prochází různými stadii, která zahrnují subjektivního ducha, objektivního ducha a absolutního ducha.

Hegelův koncept odcizení má dvojí rozměr. Jednak je chápán jako oddělení, rozpor ve vztahu, např. mezi individuem a sociální substancí. Dále je odcizení chápáno jako překonání tohoto rozporu a znovunastolení jednoty. Hegel tvrdí, že se jedinec musí vzdát svého individuálního přirozeného bytí ve prospěch univerzálního, což je nutná součást duchovního vývoje světa.¹⁸ Tímto způsobem se Hegelův koncept odcizení stává klíčovým prvkem v jeho teorii dějin a duchovního vývoje světa.

Z Hegelova konceptuálního rámce vychází Marx, avšak jejich myšlenkové směry se významně liší. Klíčový rozdíl tkví v přechodu od idealistického pojetí dějin k materialistickému, a od teologie k antropologii. Marx definuje společnost analýzou základny a nadstavby. Základna představuje souhrn výrobních vztahů, do nichž jedinci vstupují při výrobě, zatímco nadstavba zahrnuje formy společenského vědomí, které jsou podmíněny touto základnou. Podle Marxe „bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím“ (Marx 1950, s. 9). Jeho materialistické pojetí dějin klade důraz na sociální a ekonomické vztahy, přičemž analýza odcizení vychází z pozice dělníka ve výrobním procesu, zejména v kapitalistické společnosti.

Marxův základní zájem spočívá v otázce člověka, jeho svobody a identity. Podle Marxe čelí člověk největšímu nebezpečí, že ztratí sebe samého, a bude si cizí. Jeho analýza odcizení je odvozena z ekonomických faktorů, přičemž rozlišuje čtyři formy odcizení spojené s kapitalistickým systémem: od produktů vlastní práce, od aktivity, od vlastní podstaty a od ostatních lidí. Marx však otázku mezního násilí podle Balibara redukoval na ekonomické násilí. Mezní násilí je podle Balibara založené na touze zredukovat nepřítele na věc. Jako příklad Balibar uvádí jugoslávské konflikty. Zároveň je podle Balibara nepřítel niterný, a pokud ho chci odstranit, musím ho vyrvat ze sebe, abych ho mohla zničit (Balibar 2016, s. 96). Jako postmarxista navazuje Balibar na Marxovu myšlenku o odcizení, a to zejména u aspektu odcizení od vlastní podstaty, a tedy rozdílu mezi člověkem a zvířetem (ibid., s. 15).

„Vědomá životní činnost odlišuje člověka bezprostředně od zvířecí životní činnosti“ (Marx 1961, s. 68). Lidé mají podle Marxe na rozdíl od zvířat vědomí a vůli. V této vědomé aktivitě lidé vyjadřují svobodnou činnost. To je podstata lidství. Odcizená práce však odňala člověku přírodu, a tím se výhody člověka mění v nevýhody. Jeho vědomí se stává pouhým prostředkem a odcizená práce mění život v cizí bytí. Odcizuje člověku jeho vlastní tělo, vnější

---

¹⁸ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. (2019). *Filosofický ústav AV ČR* [online]. URL: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=2732798&site=ehost-live>. Cit. 1. 4. 2024.

přírodu, jeho duševní život, a tím i jeho lidský život. Giddens poznamenává, že odcizení znamená, že lidská práce se přizpůsobuje přírodě a produktům přírody vyrobeným lidskou prací, místo aby vykonávala nadvládu nad přírodou (Giddens 1971, s. 13). Dělník se stává otrokem objektu a jeho fyzický subjekt se ztotožňuje s prací.

Podle Balibara však marxistické teorie zůstávají u promýšlení krajností kritiky politiky a ekonomie, kdy je vyproštění z útlaku podmíněné odporem, a je potřeba promýšlet otázku politiky jak v jejich rámci, tak zároveň proti nim (Balibar 2016, s. 15). K tomu navrhuje již zmíněný výraz anti-násilí jako jinou negaci politiky násilí a poukazuje na formy a účinky násilí, které identifikuje jako ultra-objektivní masové násilí se společenskými ekonomickými příčinami bez sociálního subjektu a ultra-subjektivní, které je patrné v aktuálních formách institucionálního násilí (ibid., s. 19). Ultra-objektivní systémové násilí lze pozorovat v rámci sociálních podmínek globálního kapitalismu ve vytváření segregovaných a postradatelných jedinců, např. bezdomovců nebo nezaměstnaných. Ultra-subjektivní násilí naproti tomu vzniká v rámci etnických nebo náboženských fundamentalismů (ibid., s. 18). Souhrnně Balibar sumarizuje vypracovaný koncept anti-násilí jako prostor konfrontace jinakosti politického násilí s jeho vlastní nezrušitelnou jinakostí (ibid., s. 23).

2.1.4 Slavoj Žižek

Slavoj Žižek je filosof, psychoanalytik a kulturní kritik, který se narodil 21. března 1949 ve slovinské Lublani v bývalé Jugoslávii. Žižek je jedním z nejvýznamnějších členů lublaňské lacanovské školy, tedy skupiny teoretiků, kteří jsou od 70. let 20. století spojeni se Společností pro teoretickou psychoanalýzu v Lublani. Žižek také spoluzakládal politickou stranu Liberální demokracie Slovinska, za níž v roce 1990 kandidoval v prezidentských volbách, kdy se jen těsně nedostal do funkce (Khader 2019). Později se angažoval v globální radikálně levicové politice. V současné době působí především jako vědecký pracovník na katedře filosofie Univerzity v Lublani a jako mezinárodní ředitel Birkbeck Institute for the Humanities v Londýně. Je rovněž editorem významných knižních řad, včetně *WO ES WAR*, *Short Circuits* a *SIC Series*. V roce 2012 zařadil časopis *Foreign Policy* Žižeka mezi 100 nejvlivnějších světových myslitelů a v roce 2018 mu byla udělena Zlatá medaile Círculo de Bellas Artes. Od vydání své první knihy v angličtině *The Sublime Object of Ideology* v roce 1989 se Žižek proslavil jako jeden z nejprovokativnějších a nejnovativnějších filosofů na světě. Žižek vytvořil náročný dialektický materialistický filosofický systém, který si přivlastňuje pozdního

Lacana, aby přes marxismus, křesťanství a kvantovou fyziku znovu načtl a převyprávěl Hegela, popsal strukturu reality a formuloval základ pro kolektivní revoluční změnu prostřednictvím široké škály kulturních, folklorních, literárních, náboženských, politických, vědeckých a filosofických odkazů. Žižek hojně publikuje, téměř jednu monografii ročně, o nejrůznějších tématech a účastní se mnoha debat a polemik, které svědčí o jeho odhodlání nově formulovat otázky, které si filosofové, psychoanalytici, politologové, aktivisté i široká veřejnost kladou o běžných každodenních představách o realitě a jejím vztahu k subjektu. Jeho díla se vyznačují čtivostí a on sám je rovněž velmi populární na internetu.

Pro tuto práci je klíčové Žižekovo dílo *Násilí*, které vyšlo česky v roce 2013, kde autor promýšlí fenomén násilí a analyzuje jeho příčiny. Žižek rozlišuje trojí násilí. Prvním je subjektivní násilí, které je podle něj nejviditelnější a představují ho např. zločiny, teroristické útoky, projevy občanské nespokojenosti a mezinárodní konflikty (Žižek 2013, s. 5). Jako druhé Žižek identifikuje objektivní násilí, jež dále dělí na symbolické násilí, které se zhmotňuje v jazyce a jeho formách, a na systémové násilí, které je podle něj výsledkem evropských ekonomických a politických systémů (ibid., s. 6). Subjektivní a objektivní násilí se liší jejich výchozím stavem, a to tak, že subjektivní násilí se děje v rámci narušení běžného stavu. Naproti tomu objektivní násilí je na pozadí normálního dění neviditelné (ibid.). Podle Žižeka je násilí, na které poukazují média, často zobrazováno jako naléhavá situace vyžadující okamžitou reakci, Žižek ale v úvodu knihy nabádá k reflexi a kritické analýze prezentovaných událostí (ibid., s. 9–11). Nabádá k odklonu od nejviditelnějšího subjektivního násilí, kterým je moderní společnost fascinovaná, a ke komplexnímu rozboru vztahů mezi všemi třemi podobami násilí, tedy subjektivním, objektivním a symbolickým (ibid., s. 16). Objektivní násilí podle Žižeka trefně popsali Marx, který ho připisoval cirkulaci kapitálu, a Lacan, který rozlišil mezi realitou a Reálnem, přičemž realitu viděl jako něco, co se týká jedince, zatímco Reálno ho přesahuje a sociální realitu jednotlivce neúprosně určuje. Toto objektivní násilí je systémové a anonymní (ibid., s. 17).

V kapitole *Dobří lidé z Porto Davos* Žižek představuje moderního liberálního komunistu, který na jednu stranu využívá svou moc k ovládnutí globálního trhu, a na druhou stranu tím způsobené ekonomické vykořisťování zakrývá charitou (Žižek 2013, s. 20–27). Podle Žižeka se moderní společnost stala neudržitelnou tím, že si nevystačí se státy, ale potřebuje firmy, aby přerozdělovaly bohatství (ibid., s. 27).

V kapitole *Násilí řeči* Žižek na příkladu nepokojů v arabských zemích ilustruje pojem odcizení, který se podle něj vymezuje sociálním oddělením a tolerancí způsobenou oddělením

sociálních bublin. V roce 2005 vypukly v reakci na zveřejnění karikatury proroka Mohameda lokálním dánským deníkem protesty proti Západu. Karikatury, které zažehly vlnu protestů, byly symbolem pro útlak a zklamání Východu, přičemž tato symboličnost je základem pro řeč, symboly a konstruování (Žižek 2013, s. 58). Lze se tak domnívat, že řeč zabraňuje fyzické konfrontaci a otevírá možnost usmiřujícího dialogu, Žižek však namítá, že lidé jsou násilí blíže než zvířata právě kvůli schopnosti mluvit. Řeč je podle něj pro věc redukující na její vlastnost a dochází ke zvnějšnění jejího významového pole a zároveň k obohacení věci o naše zkušenosti, které s její organickou podstatou nesouvisí (ibid., s. 59–60). Žižek odkazuje na text Jean-Marie Mullera, v němž je zcela odmítnuto rozlišení kvalifikace násilí na dobré a špatné, což by podle autora otevíralo každému možnost exkulpace svého násilí. Namítá však, že spíše než zavržení dělení násilí je životní zkušenosti bližší rozlišení mezi agresí jako životní silou a násilím jako silou smrti: „Násilí“ zde není agrese samotná, ale její exces, jenž narušuje normální chod věcí tím, že chce stále víc a víc. Je tedy třeba se zbavit právě tohoto excesu“ (ibid., s. 61); „[...] násilí řeči není pouhým druhotným pokřivením, nýbrž základním východiskem každého specificky lidského násilí“ (ibid., s. 64).

2.2 Ruská agrese na Ukrajině

Ruská agrese vůči Ukrajině představuje zásadní zlom v bezpečnostní situaci ve východní Evropě. Představuje významné porušení mezinárodního práva, což vzbudilo rozsáhlou pozornost médií, odborné veřejnosti, akademiků i bezpečnostních analytiků. Široká škála literatury, zahrnující zejména aktuální články, rozhovory a monografie, se zabývá různými aspekty nastalé agresivní politiky Ruska, které se nicméně nezděráhá využívat dezinformačních kampaní, jež mají za cíl zpochybnit objektivní skutečnosti a vytvořit alternativní reality, a to nejen jako propagandu v rámci ruského teritoria, ale i po celém světě. Tato dezinformační kampaň proniká do mediálního prostoru i akademických kruhů, kde se snaží relativizovat a zamlžit skutečnosti, aby podpořila víru veřejnosti v důvěru v ruské politické zájmy. Je proto potřeba důsledně vybírat zdroje popisující jednotlivé události během let. Záměrem této části je nezkresleně nastínit vývoj situace. Agresivní politika Ruské federace vyvolala nejen značné znepokojení v Evropě, ale i naléhavou potřebu hlouběji porozumět jejím důsledkům a celkovému kontextu, proto se v této části soustředím na jednotlivé události, které předcházely současnému válečnému konfliktu. Ten se v současné době odehrává na zhruba 20 %

ukrajinského území s tím, že přesná frontová linie se neustále mění; naopak poloostrov Krym a části Donbasu jsou stabilně pod Ruskou okupací od roku 2014.

U ruské agrese se nejedná pouze o izolovaný incident, nýbrž o událost, která zasahuje do základních principů mezinárodního řádu a bezpečnostního paradigmatu v Evropě. Ruská agrese vůči Ukrajině představuje bezpochyby jednu z největších výzev evropské bezpečnosti od roku 1945. Nejenže tento konflikt narušuje stabilitu mezinárodního práva, ale rovněž vyvolává zásadní existenční nejistoty ohledně ambicí současného ruského režimu a jeho schopnosti zasahovat do regionálních záležitostí s Ukrajinou sousedících zemí. Ucelené dílo *Ruská agrese proti Ukrajině*, z něhož vycházím, se zabývá širším kontextem ruské agrese vůči Ukrajině a poskytuje hloubkovou analýzu událostí od roku 2014, kdy konflikt mezi Ruskem a Ukrajinou eskaloval v první územní ztráty pro Ukrajinu, až po válečnou současnost. Jan Šír a další autoři v knize podrobně zkoumají příčiny a faktory tohoto konfliktu, analyzují mechanismy ruské hybridní válečné strategie a zhodnocují důsledky současného stavu rusko-ukrajinského konfliktu pro celkové mezinárodní uspořádání a bezpečnostní situaci v Evropě.

Důležitými primárními zdroji jsou normativní právní protokoly, které vznikly jako dokumentace minského procesu ve snaze o regulování počátků konfliktu na východě Ukrajiny. Zde je tedy třeba zmínit První minskou mírovou dohodu a memorandum ze září roku 2014 a dále Druhou minskou dohodu z února roku 2015.

2.2.1 Rusko a Ukrajina před rokem 2014

Jednou z prvních událostí, která naznačila úmysl Ruské federace ovládnout část území již nezávislé Ukrajiny, byla rozepře ohledně ostrova Tuzla a s ním spojeného kontrolního bodu průlivu mezi Azovským a Černým mořem koncem roku 2003.¹⁹ Ostrov Tuzla, který se Rusko pokoušelo propojit se svým územím, čímž zamýšlelo získat nejen kontrolu nad ostrovem, ale i značnou kontrolu nad průlivem a s ním sousedícími vodami, se nachází mezi Kerčí a západním cípem Krasnodarského kraje. Právě mezi Tuzlou a Kerčí, tedy v ukrajinských, nikoli ruských územních vodách, se nachází průliv dostatečně hluboký, aby umožnil bezpečné plavení tankerů. Ukrajina si této efektivní kontroly průplavu a potenciálního teritoriálního konfliktu byla od začátku vědoma a stavěla se k němu velmi rozhodně. Na Tuzlu vyslala vojáky a započala jednání k zastavení stavby ruské přehrady. Smírné řešení nicméně Ukrajinu stálo

---

¹⁹ FAWKES, Helen. Summit tackles Black Sea dispute. *BBC News* [online]. 24. 12. 2003. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3345395.stm>. Cit. 15. 4. 2024.

suverenitu správy Kerčského průlivu. Kreml si vymohl bilaterální úmluvu, která měla za následek společnou správu Kerčského průlivu oběma zeměmi (Šír et al. 2017, s. 56).

Dalším milníkem, který je mnohdy označován za počátek ruských plánů na ozbrojený konflikt s Ukrajinou, byly ukrajinské prezidentské volby v roce 2004. V nich napoprvé vyhrál kandidát s proruským programem Viktor Janukovyč, tyto volby však byly provázeny podvody. To zažehlo vlnu protestů, takzvaný „první Majdan“, a po opakování voleb byl již právoplatně zvolen prezidentem Viktor Juščenko. Janukovyčova prohra ve volbách v roce 2004 byla v Rusku vnímána jako principiální zahraničněpolitická prohra, implikující budoucí ztrátu námořní kontroly v Sevastopolu a odklon od dosavadního vlivu na Ukrajinu jakožto postsovětský ruský satelit (Šír et al. 2017, s. 116). Kvůli probíhající ozbrojené operaci v Čečensku však nebyla ruská armáda v dané chvíli akceschopná.

Své plány ohledně Ukrajiny a Krymu Putin nastínil na summitu NATO v roce 2008, kde zabránil udělení akčního plánu k přistoupení do NATO pro Ukrajinu a Gruzii. Ve svém projevu na summitu otevřeně rozporoval suverenitu Ukrajiny a mluvil o tom, že na Ukrajině žije 17 milionů Rusů a na Krymu je dokonce 90 % obyvatel ruské národnosti.²⁰ Tehdejší sčítání obyvatel poukazovalo na to, že na Ukrajině žije 17 % Rusů, na Krymu 58,3 % (Šír et al. 2017, s. 27).

Práce generálního štábu armády Ruské federace na plánech invaze do Ukrajiny je demonstrována uniklým válečným plánem, označovaným jako „Mechanický pomeranč“, jehož faktický obsah byl nastíněn i v Putinově projevu na summitu NATO. Cílí na dobývání značné části Ukrajiny včetně Kyjeva s cílem zničit ukrajinskou státnost. Jeho paralely a naprostá shoda s událostmi při anexi Krymu v roce 2014 naznačují dlouhodobé plánování a přípravu na možnou invazi a ozbrojený konflikt na Ukrajině.

2.2.2 Rusko a Ukrajina v letech 2014 až 2022

Dne 21. listopadu 2013 oznámila ukrajinská vláda, že pozastavila jednání nad podpisem asociační dohody o přístupu Ukrajiny do Evropské unie (dále EU; Plekhanov 2016, s. 26). Mladý novinář Mustafa Najem v reakci na tuto událost svolal protesty na náměstí Nezávislosti v Kyjevě, přezdívané Majdan, ke kterým se v následujících dnech začali připojovat i studenti,

---

²⁰ UNIAN. Text of Putin's speech at NATO Summit (Bucharest, April 2, 2008). *UNIAN* [online]. 18. 4. 2008. URL: <https://www.unian.info/world/111033-text-of-putin-s-speech-at-nato-summit-bucharest-april-2-2008.html>. Cit. 15. 4. 2024.

a demonstrace nabíraly na síle i mimo hlavní město. Protesty opět zesílily, když o týden později tehdejší ukrajinský prezident Viktor Janukovyč na summitu EU ve Vilniusu nepodepsal asociační dohodu s Evropskou unií. Den poté byli demonstranti na náměstí Nezávislosti napadeni policií, která se je pokusila rozehnat a několik z nich surově zbilá, aby mohla na náměstí proběhnout instalace vánočního stromku. V lednu roku 2014 se na Majdanu poprvé střídalo (Syrůček 2015, s. 213). Tzv. Euromajdan si vyžádal desítky obětí a krvavé protesty ještě více prohloubili nestabilitu v korupci a politickou volatilitou zmítané Ukrajině.

Ruská invaze v Gruzii a ozbrojené konflikty v Čečensku se vyznačovaly ruskou početní převahou a nadměrným použitím hrubé vojenské síly. Naopak náhlá vojenská operace neoznačené armády na Krymu, zahájená v noci na 27. února 2014, se vyznačovala velmi taktickým postupem s omezeným použitím síly za pomoci několika málo elitních, nyní již prokazatelně ruských jednotek (Šír et al. 2017, s. 101). Ty obsadily základny protivzdušné obrany a obklíčily vojenské základny. Dne 21. března 2014 Rusko formálně uznalo anexi Krymu a 24. března nařídila Ukrajina evakuaci ozbrojených sil z Krymu (Bartles & McDermott 2014, s. 56). „Zamezením přísunu informací z Kyjeva, obsazením regionálního parlamentu, které znemožnilo průběh svobodného politického rozhodovacího procesu, zablokováním ukrajinských silových struktur v místech dislokace a kontrolou fyzického přístupu na poloostrov ruské jednotky de facto odstříhly Krym od zbytku Ukrajiny. Vyhlášení a průběhu ‚referenda‘ tak Kyjev a spolu s ním i celý svět mohl jen přihlížet. Tou dobou již všichni aktéři svou možnost adekvátně reagovat a ruský postup zastavit efektivně propásli“ (Šír et al. 2017, s. 112n.).

Rusko a Ukrajina se od roku 2014 ocitly ve složité politické a bezpečnostní situaci, která měla vliv nejen na vztahy mezi oběma zeměmi, ale také na regionální stabilitu a mezinárodní geopolitiku. Po anexi Krymu Ruskem a eskalaci konfliktu na východě Ukrajiny se začaly formovat nové linie politického a vojenského vlivu v regionu. Východní Ukrajina, zejména oblasti Doněcku a Luhansku, se stala ohniskem ozbrojených střetů mezi ukrajinskou armádou a separatisty podporovanými Ruskem. Tento konflikt, který si vyžádal tisíce životů a způsobil obrovské lidské utrpení, se stal klíčovým bodem napětí mezi Ruskem a Západem. Západní země, včetně USA a členských států EU, reagovaly na ruskou agresi sankcemi, které měly za cíl oslabit ruskou ekonomiku a izolovat Moskvu na mezinárodní scéně. Tato opatření však nevedla k úplnému ustoupení Ruska, a konflikt zůstal patový. V roce 2019 došlo k významným politickým změnám na Ukrajině. Volby přinesly vítězství pro nového prezidenta Volodymyra Zelenského. Zelenskyj kandidoval s cílem vymýcení válečného konfliktu a zajištění míru, po

volbách se snažil nalézt politické řešení konfliktu na východě země a prosazovat reformy zaměřené na boj proti korupci a posílení demokratických institucí. Nicméně i přes diplomatické úsilí a snahy o mírové jednání se konflikt na východě Ukrajiny nevyřešil. Obě strany se vzájemně obviňovaly ze zhoršení situace a porušování příměří. Násilí a nestabilita zůstávaly stálou hrozbou pro civilní obyvatelstvo v postižených oblastech. Vztahy mezi Ruskem a Západem zůstávaly napjaté i nadále. Pokusy o diplomatické smíření a řešení konfliktu nedosáhly trvalého příměří.

2.2.3 Ruská invaze na Ukrajinu

Dne 24. února 2022 pro zbytek světa velmi nečekaně rozpoutal ruský prezident Vladimir Putin speciální vojenskou operaci v podobě agrese proti Ukrajině. V předtočeném televizním vstupu označil ukrajinskou vládu za nacisty a banderovce a zahájil operaci k denacifikaci Ukrajiny. Mylně předpokládal, že operace s cílem ovládnutí Ukrajiny potrvá jen pár dní, maximálně týdnů. Ukrajinci se ale prvotnímu útoku velmi houževnatě ubránili. Ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj odmítl evakuaci ze země, kterou mu nabídla americká vláda, vyhlásil plošnou mobilizaci mužů od 18 do 60 let, a postupně zatlačil agresora na východ země, kde se i po dvou letech stále bojuje o velká i menší města.²¹

---

²¹ PAZDERKA, Josef. Jak jsme se mýlili v Putinovi aneb signály a kouřové clony. Proč ruská invaze zaskočila i insidery? *iRozhlas* [online]. 25. 2. 2024. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/jak-jsme-se-mylili-v-putinovi-aneb-signaly-a-kourove-clony-proc-ruska-invaze_2402251056_tkz. Cit. 15. 4. 2024.

3 Praktická část

V reakci na vyostření ruské invaze na Ukrajinu do širokosáhlého vojenského konfliktu v roce 2022 se mnozí akademici vyjádřili pacifisticky a vyzvali k ukončení bojů. Praktická část se zabývá jedním rozhovorem a dvěma esey, které vznikly v reakci na ruskou invazi na Ukrajinu. Cílem této části je analýza textů s využitím teoretických východisek kritické analýzy diskurzu. Analyzovanými texty jsou rozhovor s Judith Butler, esej Étienna Balibara a esej Slavoje Žižeka. Při volbě textů byl kladen důraz na jejich potenciál pro aplikaci kritické analýzy diskurzu. V rozhovoru i v esejích by měly být explicitně i implicitně vyjádřeny politické i společenské názory jejich autorů, případně vymezení se vůči názorům druhých. Také jsem považovala za vhodné zvolit texty, jež se váží k významným společenským událostem a jejichž původce může být považován za autoritu na poli filosofie, ale i obecně ve společnosti. Domnívám se, že všechny tyto požadavky zvolené texty splňují.

3.1 Kritická analýza pohledu Judith Butler na válečné konflikty

Specifickým rysem analyzovaného rozhovoru je spontaneita otázek a odpovědí na obecná i tehdy velice aktuální témata, které byly Judith Butler zřejmě prezentovány ústně bez předchozí možnosti do nich nahlédnout nebo je revidovat, jak je patrné z publikovaného sestřihu odpovědí, následně z nich však vznikl přepis, který se v dílčích pasážích nepatrně liší od výpovědi na videu a na který dále reagovaly další filosofky.²²

Judith Butler jsou považováni za jeden z nejvlivnějších hlasů v oblastech filosofie genderu a feminismu, současné politické teorie a promýšlení konceptu nenásilí. V rámci kritické analýzy rozhovoru poskytnutého při příležitosti převzetí Mezinárodní ceny Katalánska za přínos v oblasti nenásilí se zaměřuji na tyto otázky: 1) Jaký obraz Butler vytváří o válce na Ukrajině a jak? 2) Jaké názory Butler zastávají a vůči jakým názorům se vymezují? Jakou používají argumentaci? 3) Na co Butler kladou důraz? Co naopak příliš nerozebírají či zcela opomíjí? 4) Jaké emoce Butler vyvolávají a jakou citovou angažovanost projevují? Jakých prostředků k tomu užívají? 5) Mohou být některé výroky Judith Butler považovány za zavádějící či kontroverzní? Pokud ano, které a proč?

---

²² MARIMON, Sílvia. Judith Butler: “I am hopeful that the Russian army will lay down its arms”. *ARA* [online]. 27. 4. 2022. URL: https://en.ara.cat/culture/am-hopeful-that-the-russian-army-will-lay-down-its-arms_128_4353851.html. Cit. 31. 5. 2024. Odtud též následující citace rozhovoru.

Při kritické analýze se kromě vlastního textu rozhovoru poskytnutého 27. dubna 2022 opírám také o reakce a komentáře různých autorů a o další veřejná vystoupení Butler, včetně aktuálnějších rozhovorů poskytnutých v reakci na izraelsko-palestinský konflikt.

V úvodu rozhovoru Butler tvrdí, že autoritářští vůdci jako Putin nerespektují pravidla války nebo mezinárodní právo. Zdůrazňují, že je třeba zpochybňovat autoritářskou moc a řešit humanitární krize, které vládcí jako Putin způsobují. Zmíněnou ruskou agresí vůči Ukrajině Butler komentuje takto: „Doufám, že v Rusku vznikne demokratické hnutí a že lidé sami budou trvat na tom, že tuto válku nechtějí, že jsou proti ní a že se chtějí více podílet na řízení své země.“²³ Když zde Butler mluví o svém přání a postoji vůči Rusku, omezují se pouze na možnost nenásilného ukončení války, které předkládají jako jednoznačně výhodné, byť idylické řešení konfliktu. V kontextu mezinárodních vztahů pak Butler užívají spojení „I would hope“ opět v další větě: „Doufám, že se armáda rozpadne, že odmítne bojovat nebo že složí zbraně v sametové revoluci. Nebylo by to krásné?“²⁴ Užití slova „hope“ tak implikuje, že Butler nerozebírají reálná východiska války, tedy možné další imperialistické tažení Ruska dále na západ, nukleární řešení nebo postoupení některých ukrajinských měst Rusku výměnou za mír, ale nabízejí radikálně nenásilné východisko. Ačkoli se tento výrok může zdát idealistický a také Butler v rozhovoru uznávají, že jsou kvůli svým výroky mnohými označováni za naivní, existují přeci jen důkazy o formování nenásilného odporu v řadách ruské armády. Od začátku válečného konfliktu se objevují zprávy a nahrávky podávající svědectví o ruských vojácích, kteří se brání rozkazům, odmítají bojovat, sabotují výzbroj a hromadně se vzdávají.²⁵ Zdroje ze zpravodajských služeb odhadují, že je od začátku invaze ruských vojsk na Ukrajinu týdně zadrženo asi 100 ruských vojáků, kteří odmítnou bojovat na frontě, a více než 1000 jich čelí trestnímu stíhání za dobrovolnou kapitulaci, za kterou je v Rusku vyměřen trest odnětí svobody do výše 15 let.²⁶ Videá šířící se na sociálních sítích, hlavně v Rusku hojně využívané sociální síti Telegram, ukazují, jak některé ruské jednotky opouštějí vojenskou techniku, odmítají jít do

---

²³ Vlastní překlad. Původní znění: „I would hope that there could be a democracy movement within Russia and that the people themselves would insist that they do not want this war, that they oppose this war, and that they want greater participation in the governance of their country.“

²⁴ Vlastní překlad. Původní znění: „I would hope that the military falls apart or that the military refuses to fight or that it lays down its weapons in a velvet revolution. Wouldn't it be beautiful?“

²⁵ BAŤA, Blahoslav. „Zmizíš na nulté linii.“ Ruští vojáci se zoufale brání rozkazům, odhaluje nahrávka. *Aktuálně.cz* [online]. 26. 7. 2023. URL: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/svazu-te-jako-berana-nenajdou-te-rusove-hrozi-smrti-a-strelb/r~c824259c2afa11ee82b7ac1f6b220ee8/>. Cit. 31. 5. 2024.

²⁶ MCHARDY, Martha. Putin jails Russian soldiers for refusing to return to Ukraine. *The Independent* [online]. 30. 8. 2023. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-soldiers-jailed-russia-ukraine-war-b2401836.html>. Cit. 31. 5. 2024.

boje nebo jak jsou nadřizenými po neuposlechnutí rozkazů zavírání do sklepů. Důvody tohoto odporu k boji v řadách ruské armády zřejmě pramení ze špatné morálky, nedostatku informací, zastaralého nebo žádného vybavení a nedůvěry v legitimitu účelů ruské válečné agrese. Mnoho odvedených vojáků tvrdí, že nebyli informováni o tom, že budou posláni do boje, ale mysleli si, že budou sloužit jen jako podpora k udržení míru, zatímco smluvní vojáci vyjadřují rozčarování z nejasných strategických cílů.²⁷

Přestože tento odpor je zatím relativně nepatrný a izolovaný, někteří odborníci se domnívají, že má strategický význam. Otázka morálky v ruské armádě je nesmírně důležitým, ale zatím podceňovaným faktorem. Zatímco se Ukrajina soustředí na dronové útoky na ruské pamětihodnosti nebo atakuje s pomocí dronů s dalekým doletem i samotný Kreml, přesvědčí tyto akce spíše jednotlivce z řad ruských civilistů než ruské vojáky na frontě. Je stále nepravděpodobné, že by ruská armáda zcela složila zbraně, jak doufají Butler. Autoritářská povaha ruského státu činí masovou sabotáž celé vojenské operace velmi obtížnou. Ačkoli rozsáhlý nenásilný odpor uvnitř ruské armády může být prozatím idealistickou myšlenkou, lze ho v malé míře pozorovat během celého průběhu konfliktu, a tak představa Judith Butler alespoň částečně odpovídá realitě, byť jen v řádech jednotek vojáků, nikoliv celého Ruska.

Z řad feministických filosofek si za své přání složení zbraní Butler vysloužili ostrou kritiku. Podle filosofky Terezy Hendl je jejich „naléhavá snaha držet se nereálného v reakci na imperiální násilí [...] nekonstruktivní, nezodpovědná a škodlivá. Ať už je zaměření na utopii jakkoli dobře míněno, zakrývá materiální dopad RU násilí, skutečné a bezprostřední ohrožení životů UA, a opomíjí výzvy UA k podpoře obrany UA proti smrtícímu RU útoku. Domnívám se, že tyto otázky jsou příznačné pro zoufalý nedostatek dekolonizační optiky na vojenskou agresi RU, která je součástí imperiální invaze, nikoliv pouhé ‚války‘ a zjevně není jen ‚Putinovou válkou‘.“²⁸ Z kritiky je patrné, že promyšlet hledisko nenásilí v kontextu aktuálních konfliktů přináší svá úskalí, a může působit nereálně či dokonce kontraproduktivně pro bránící se stranu.

---

²⁷ TONKOSHKUR, Hanna. Už vidíme, že zabíjíme civilisty, nejsme v právu. Jak Rusové mění názor na válku. *iDNES.cz* [online]. 23. 9. 2023. URL: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/ukrajina-valka-rusove-verejne-mineni-znami.A230922_113230_ostrava-zpravy_jog. Cit. 31. 5. 2024.

²⁸ Vlastní překlad. Původní znění: „To me, Butler’s insistence on holding onto the unrealistic in response to imperial violence reads as unstructural, irresponsible & harmful. No matter how well intended, the focus on utopia conceals the material impact of RU violence, the real and imminent threat to UA lives & fails to respond to UA calls for support of UA defence against the lethal RU attack. I believe these issues are symptomatic of a dire lack of a decolonial lens on RU military aggression, that is part of an imperial invasion, not simply a ‘war’ & clearly not just ‘Putin’s war’.“ @TerezaHendl. 5. 5. 2022. URL: <https://x.com/TerezaHendl/status/1522116891501867009>. Cit. 31. 5. 2024.

Také v kontextu izraelsko-palestinského konfliktu zastávají Judith Butler názor velmi neotřelý. V jejich vyjádření k útoku palestinské islamistické skupiny Hamás na území Izraele 7. října 2023 označili masakr za ozbrojený odpor neboli „armed resistance“.²⁹ Toto kontroverzní vyjádření působí dojmem, že se Butler snaží především pokračovat ve své letité podpoře Palestiny. Úryvek z kulatého stolu, který obletěl sociální sítě, ale podle jejich slov zachycoval jen část jejich argumentu, kde v vyzývají k promýšlení Hamásu nikoli jako teroristické organizace, a neobsahoval jejich dovětek o tom, že zvolený způsob ozbrojeného odporu a činy Hamásu (jejichž přehled podává např. <https://www.un.org/unispal/document/unrwa-situation-report-1-on-the-situation-in-the-gaza-strip/>) v nich vyvolaly nesmírnou úzkost ze zabíjení židovských občanů Izraele, a odsoudili Hamás za páchání zvěrstev.³⁰ Ani po vypuknutí války mezi Izraelem a Palestinou však Butler své stanovisko nijak nemění a jedním dechem dodávají, že stejně jako činy Hamásu odsuzuje i zabíjení Palestinců: „Podle mého názoru je třeba se postavit jak proti tehdejší zvěrstvům, tak proti genocidním akcím státu Izrael.“³¹ Ač je zvolený citát z článku, ve kterém Judith Butler podávají vysvětlení a snaží se čelit nenávistným výrokům sionistů, je stále velmi patrné, že soucítí s Palestinou, což je v USA spíše menšinový názor.³²

Při srovnání rozhovoru k tématu války na Ukrajině s rozhovorem týkajícím se izraelsko-palestinského konfliktu zjistíme, že se jejich struktura příliš neměnila a obvykle dodržovala podobné schéma, kdy se Judith Butler vyjadřují k obecnější otázce v rámci své argumentace, základ tvoří komentáře k nastalému násilí v rámci daného konfliktu. Konkrétní obsah těchto komentářů se samozřejmě proměňoval, ale k některým tématům se Butler vrací opakovaně. Butler v rozhovoru o Ukrajině hovoří o hrůzách války, zdůrazňují potřebu nenásilných řešení a důsledně se zasazují o nenásilí. V rozhovoru o Gaze opakují svůj odpor k násilí a obhajují nenásilné způsoby odporu a diplomatická řešení. Stejně tak v rozhovoru o Ukrajině kritizují vzestup autoritářství ve světě a zmiňují vůdce jako Putina a Orbána a režimy v Bělorusku, Turecku a Brazílii. Při diskusi o Gaze rovněž kritizují koloniální nadvládu a izraelskou okupaci, což odráží jejich širší postoj proti autoritářským režimům a koloniálnímu útlaku. V rozhovoru

---

²⁹ HRON, Jan. Útok Hamásu byl ozbrojený odpor, řekla ikona feminismu. Ničíte levici, vyčítají jí. *iDNES.cz* [online]. 29. 3. 2024. URL: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/butlerova-izrael-hamas-terorismus-feminismus-queer-levice.A240327_155438_zahranicni_jhr. Cit. 31. 5. 2024.

³⁰ BUTLER, Judith. After Pantin. *Verso Books* [online]. 14. 3. 2024. URL: <https://www.versobooks.com/blogs/news/after-pantin>. Cit. 31. 5. 2024.

³¹ Vlastní překlad. Původní znění: „My view is that the atrocities committed then, and the genocidal actions of the State of Israel, are both to be opposed.“

³² Viz např. <https://www.ipsos.com/en-us/reutersipsos-survey-israel-hamas-war>. Cit. 31. 5. 2024.

o Ukrajině Butler hovoří o významu demokratických hnutí a potřebě neustálého boje za udržení demokracie. V rozhovoru o Gaze se zasazují o politická a ústavní řešení k dosažení míru a rovnosti v izraelsko-palestinském konfliktu a zdůrazňují potřebu nenásilného přístupu k řešení konfliktu. Butler v obou rozhovorech kladou důraz na pochopení širšího kontextu konfliktů. V případě Ukrajiny hovoří o motivech Putinova jednání. V případě Gazy nabádá k pochopení historických a politických souvislostí vzniku a jednání Hamásu, spíše než k redukci konfliktu na jednoduché pojmy jako terorismus. Tato překrývající se témata odrážejí jejich konzistentní filosofický postoj k násilí, rovnosti, kritice autoritářství, významu diplomatických řešení a potřebě kontextuálního porozumění konfliktům.

Nyní lze na základě výše provedené kritické analýzy rozhovoru odpovědět na otázky položené v úvodu této podkapitoly. Je vidět, že Butler o sobě uvažují v rámci oddanosti boji za rovnost a násilí, kteří věří ve své ideály i navzdory kritice. Ukazují se jako soucitní a intelektuálně nároční myslitelé, kteří kladou důraz na propojenost všech životů. Kritizují autoritářské vůdce jako nebezpečné a ignorující mezinárodní normy, zatímco feministické hnutí vykreslují jako sílu schopnou mobilizovat masy proti útlaku. Celkově se prezentují jako angažovaní akademici a aktivisté s hlubokým závazkem k vytváření spravedlivějšího a rovnějšího světa.

V rozhovoru Butler zastávají jmenovitě tyto názory: odmítnutí autoritářství a násilí, podpora feminismu a LGBTQ+ práv, kritika nacionalismu a diskriminace, kritika tradičních rodinných struktur a náboženské ortodoxie. Hlavní linií jejich argumentace představuje rovnost, násilí a solidarita mezi všemi lidmi bez ohledu na jejich původ, gender nebo sexuální orientaci.

Příliš nerozebírají ekonomické otázky a konkrétní praktické kroky k dosažení rovnosti. Také se může zdát, že jejich myšlenky k aktuálním konfliktům jsou odtržené od reality, a dále opomíjí regionální specifika a vliv technologií a digitalizace na současnou společnost.

Negativní emoce Butler vyvolávají vůči vládě Ruska, konkrétně zmiňují Putina, a užívají výrazů jako „autoritarianismus“ a „patriarchální státní moc“ při kritice autoritářských režimů a jejich politik. Naproti tomu pozitivní citovou angažovanost Butler vyjadřují přívlastky jako „krásné“, když mluví o svých představách o konci války na Ukrajině. Obecně se Butler vyjadřují pozitivně jak ohledně snahy o osvobození Ukrajiny, tak Palestiny.

Tereza Hendl ve svém příspěvku zveřejněném na platformě X hodnotí část rozhovoru týkající se Ukrajiny jako zavádějící a výrok ohledně složení zbraní jako fantazijní scénář, „který

se zcela vymyká ukrajinským životním zkušenostem, dějinám a opakovaně vysloveným žádostem.³³ Rovněž velice kontroverzní byly výroky Butler k událostem 7. října 2023, které zatím vysvětlili pouze částečně.

3.2 Filozof Balibar: Ukrajina vede spravedlivou válku. Stát stranou teď nepřípadá v úvahu

Tato podkapitola se zaměřuje na esej Étiennea Balibara s názvem *Ukrajina vede spravedlivou válku. Stát stranou teď nepřípadá v úvahu*. V této části analyzuji Balibarův esej o tom, jak se stavět ke konfliktu na Ukrajině. Cílem analýzy je zasadit výše vykreslenou filosofii Étiennea Balibara do praktického kontextu problematiky postoje k válce na Ukrajině, zkoumat jeho koncepty v tomto specifickém kontextu a aplikovat na něj teoretický rámec práce.

Balibarův esej zveřejnilo levicové médium *Alarm* v českém překladu z francouzštiny dne 26. března 2022, tedy měsíc po ruské invazi na Ukrajinu. Zajímavé je, že v původním francouzském médiu *Philosophie magazine*, kde byl esej zveřejněn o pět dní dříve, vyšel pod názvem *Filosofové čelí válce. Étienne Balibar: „Ukrajina se svými uprchlíky již fakticky vstoupila do Evropy“*.³⁴ Tento název vykresluje už v rámci titulku velmi rozdílný narativ, který nemá s titulkem českého překladu nic společného. Je zajímavé sledovat rozdílný fokus obou zemí, Česka a Francie, který se po vypuknutí války na filosofické mediální scéně odehrával. Zatímco v Česku stála v popředí morální otázka povinnosti vyjádření solidarity s Ukrajinou, ve Francii se soudě dle nadpisu na krizi pohlíželo prizmatem ukrajinských uprchlíků přicházejících do Evropy. Tento francouzský nadpis je o to paradoxnější, že Balibar níže v eseji pro upřesnění svého pohledu na válku na Ukrajině v závorce sám ještě uvádí, že „jde o válku v Evropě, neboť Ukrajina i Rusko jsou evropské země.“³⁵ Co tedy *Philosophie magazine* míní použitím titulku o tom, že Ukrajina svými uprchlíky fakticky vstoupila do Evropy, je nejasné, když filosof od začátku zdůrazňuje, že Ukrajinu chápe jako zemi, která je součástí Evropy.

---

³³ Vlastní překlad. Původní znění: „[...] with a fantasy scenario completely out of touch with Ukrainian lived experiences, agency and repeatedly voiced requests.“ @TerezaHendl. 5. 5. 2022. URL: <https://x.com/TerezaHendl/status/1522116891501867009>. Cit. 31. 5. 2024.

³⁴ Vlastní překlad. Původní znění: „Les philosophes face à la guerre. Étienne Balibar: “Avec ses réfugiés, l’Ukraine est déjà entrée en Europe dans les faits“.

³⁵ BALIBAR, Étienne. Filozof Balibar: Ukrajina vede spravedlivou válku. Stát stranou teď nepřípadá v úvahu. Přeložil FULKA, Josef. *Deník Alarm* [online]. 26. 3. 2022. URL: <https://a2larm.cz/2022/03/ukrajina-vede-spravedlivou-valku-stat-stranou-ted-nepripada-v-uvahu/>. Cit. 31. 5. 2024. Odtud též následující citace eseje.

V eseji Balibar v rámci šesti tezí promýšlí otázky vyvstávající při okamžité reakci na související událost. V úvodu eseje upozorňuje Balibar na nelehkou úlohu filosofa jakožto občana, který se sám v nastalé situaci potřebuje zorientovat a udělat si názor, ale také jakožto filosofa, jehož úkolem je už historicky být v opozici, ptát se po slepých místech a odhalovat je. Ukrajinskou defenzivu filosof označuje jako „spravedlivou válku“ („bellum iustum“), což je chápáno jako legitimní použití ozbrojené síly, přičemž různé vědní obory tomuto pojmu připisují odlišná kritéria (Hensel & Smith 2019). Balibar v eseji pojem zpřesňuje takto: „*spravedlivá válka* je taková válka, v jejíž souvislosti nestačí jen uznat legitimitu na straně těch, kdo se brání agresi (to je kritérium mezinárodního práva), nýbrž je nutné angažovat se po jejich boku. Je to válka, v níž si dokonce ani ti (mezi něž se počítám), pro něž je jakákoli válka (nebo jakákoli současná válka) nepřijatelná či katastrofická, nemohou zvolit zůstat pasivní.“

Balibar dále svůj pohled na nastalý konflikt dělí na lokální aspekt totální války za ukrajinskou národní existenci proti silnější sousední zemi Rusku, a na globální aspekt hybridní války, ve které Rusko a jeho různorodí spojenci čelí zbytku Evropy, včetně NATO. Válka se podle filosofa odehrává nejen na poli vojenském, ale také v oblasti ekonomických sankcí a ruských odpovědí na ně, které se čím dál více stávají ústředním aspektem moderních konfliktů. Hybridní povaha války, zahrnující ekonomické, politické a informační aspekty, zapadá do Balibarovy analýzy globalizace a složitých sítí moci, které přesahují tradiční hranice národních států. Balibar zdůrazňuje význam ekonomických faktorů v moderních konfliktech. Válka na Ukrajině ukazuje, jak jsou vojenské akce neoddělitelně spojeny s ekonomickými tlaky a protitlaky, což je v souladu s jeho pohledem na globalizovanou ekonomiku jako klíčovou dimenzi současné politiky.

Balibar ve svém eseji dále nabízí svůj pesimistický výhled na vývoj konfliktu, který odpovídal tehdejšímu strachu z přechodu k jaderným zbraním, ale současnému stavu neodpovídá. Balibar předestřel, že konflikt pravděpodobně bude eskalovat a že přechod ke zbraním hromadného ničení není vyloučen, čímž ostatně od začátku invaze a v průběhu celého konfliktu ruský prezident opakovaně hrozil. Používání jaderných zbraní ruská doktrína omezuje na stav ohrožení ruské suverenity, je nicméně otázkou, zda by se jako zásah do ruské suverenity počítalo i osvobození Ruskem okupovaných a podle Ruska anektovaných oblastí na Ukrajině.³⁶ Balibar často varuje před eskalací násilí a jeho destruktivními důsledky pro společnost. Jeho

---

³⁶ PERLÍNOVÁ, Veronika. Bylo to 50 na 50. Americký profesor vysvětlil, kdy a proč Putin zvažoval jaderný úder. *Aktuálně.cz* [online]. 22. 3. 2024. URL: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/americky-profesor-vysvetlil-kdy-putin-zvazoval-jaderny-uder/r~737114c4e77911eeb2180cc47ab5f122/>. Cit. 31. 5. 2024.

pesimistický pohled na možné scénáře války na Ukrajině reflektuje jeho obavy z dlouhodobých následků násilných konfliktů, včetně destrukce národů a civilizací.

Balibar se ve svém eseji více blíží dnešnímu stavu svou další tezí, kdy tvrdí, že bez ohledu na výsledek války budou následky katastrofální, ať už válka vyústí ve zničení ukrajinského národa, nebo v návrat k politice bloků, zažehnutí nacionalismu a prohloubení nenávisti. Současně filosof upozorňuje na změny paradigmatu v podobě posílení mezistátní koheze a obnovu militarizace EU. Příliv ukrajinských uprchlíků představuje další výzvu pro EU, vedoucí k demografickému rozšíření a nutnosti jejich integrace. Lze souhlasit i s tezí, že mobilizace veřejného mínění ve formě rusofobie je nebezpečná a může být kontraproduktivní. V Česku a u východních sousedů lze pozorovat rozkoly společnosti a množství ruské dezinformační propagandy, která se stává velmi nebezpečnou. Označování kohokoli za proruského otevírá dosud izolovanému Rusku možnosti, jak získat spojence. I stigmatizace ruské kultury a nátlak na ruské občany, aby zaujali stanovisko proti režimu, je, jak tvrdí Balibar, problematický.

Nejdůležitějším imperativem je podle Balibara podpora ukrajinského odporu prostřednictvím konkrétních činů, nikoli jen slov a projevů solidarity. Ukrajinci podle něj potřebují materiální a logistickou podporu, vojenskou pomoc a humanitární pomoc, aby jejich odpor mohl vydržet. Diskuse o taktice a účinnosti podpory je nezbytná, protože pasivní očekávání budoucího vývoje není řešením. Je zajímavé, že se Balibar nevyslovuje konkrétně o zajištění bezletové zóny, která byla po vypuknutí invaze často diskutována. Ač píše, že není řešením jen čekat a přihlížet, situace se zatím vyvíjí tak, že spojenci Ukrajiny dodávají nezbytné množství zbraní pro udržení Ruska pouze na východě Ukrajiny, ale s jakoukoli ofenzivou váhají.

3.3 Slavoj Žižek: Ukrajina a třetí svět. Na co Západ neustále zapomíná?

Slavoj Žižek ve svém eseji o válce na Ukrajině, zveřejněném v českém překladu v levicovém médiu Alarm dne 2. března 2022, přináší několik klíčových tezí, které jsou pro výzkum relevantní. Stejně jako tomu bylo u eseje Étienna Balibara, i tento esej vyšel jako přímá reakce na začátek ruské invaze na Ukrajinu. Žižekovy teze reflektují jeho kritický pohled na geopolitiku, roli Západu, rozdíly v přístupu k uprchlíkům a širší filosofické otázky týkající se

pravdy a moci: „Nestačí jen ‚bránit Evropu‘. Musíme také bojovat za svobodu lidí z globálního Jihu a nabízet alternativu k Rusku a Číně.“³⁷

V úvodu Žižek kritizuje slovinskou vládu za rozdílný přístup k uprchlíkům z Ukrajiny a Afghánistánu. Tato teze poukazuje na faktickou existenci dvou druhů uprchlíků: „našich“ (evropských), a těch ze třetího světa, kteří jsou vnímáni jako méně hodní naší pohostinnosti. Žižek zde odhaluje latentní rasismus a kulturní předsudky, které ovlivňují přístup k uprchlíkům. Je na místě zdůraznit, že tato problematika se nedotýká pouze Slovinska, ale celé Evropy, která byla okamžitě připravena přijmout tisíce uprchlíků z Ukrajiny, ale od roku 2015 systematicky kritizovala slavné prohlášení Angely Merkelové: „Zvládneme to!“ Tím do EU přivítala uprchlíky z Blízkého východu, kteří se však nedočkali vřelého přijetí. Na tento visegrádský dvojitý metr pro uprchlíky upozorňovala po vypuknutí invaze i česká média.³⁸

Žižek dále zdůrazňuje, že Západ si nemůže dovolit ignorovat třetí svět, a varuje před katastrofálními následky takového přístupu v globálním boji o geopolitický vliv. Upozorňuje na potřebu nabídnout zemím třetího světa lepší alternativy, než je Rusko nebo Čína, kterým se daří s těmito zeměmi navazovat aliance. Toto je velice důležitý aspekt nastalého konfliktu, a to i z pohledu nálepkování různých tuzemských politických aktérů jako proruských. Na příkladu Slovenska, které velice rychle přijalo proruský narativ a jehož nově zvolení přední představitelé svou kampaň postavili mimo jiné na kritice pomoci Ukrajině, vidíme, jak závažná může být konformita k jednomu či druhému táboru. Pokud bychom např. protestující zemědělce, kteří přijedou demonstrovat do Prahy, označovali za proruské dezoláty, riskujeme tím, že se tato skupina s proruským narativem hrdě identifikuje, a Rusko tak ve frakci národa získá své podporovatele, kteří mohou následně ve volbách podpořit proruské politiky, čímž by časem mohlo hrozit směřování celé země k alianci s Ruskem.

I v případě, že by se Ukrajině podařilo zatlačit Rusko zpět na východ, upozorňuje Žižek správně na fakt, že západní země musí nabízet ruským spojencům a přilehlým státům validní a silnou alternativu, jinak hrozí, že jejich jedinými spojenci bude Rusko nebo Čína.

Svým ostrým a provokativním tónem Žižek vyzývá k opravdovějšímu přehodnocení politických postojů k probíhajícímu konfliktu. Tón, který volí, je výrazným apelem a nabádá

---

³⁷ ŽIŽEK, Slavoj. Slavoj Žižek: Ukrajina a třetí svět. Na co Západ neustále zapomíná? Přeložil VRBA, Martin. *Deník Alarm* [online]. 2. 3. 2022. URL: <https://a2larm.cz/2022/03/ukrajina-a-treti-svet-na-co-zapad-neustale-zapomina/>. Cit. 31. 5. 2024. Odtud též následující citace eseje.

³⁸ Viz např. <https://www.prahain.cz/politika/ukrajinci-jsou-nam-holt-bliz-nez-syrane-dvoji-metr-na-uprchliky-3707.html>. Cit. 31. 5. 2024.

k jasnému zaujetí stanoviska i k zamyšlení nad budoucími kroky. Stejně jako Balibar, i Žižek na základě své analýzy Putinových výroků a ruské reakce na uvalené sankce predikuje radikalizaci a militarizaci nastalého konfliktu. Shodně s Balibarem Žižek upozorňuje na nebezpečí eskalace, které může mít globální důsledky, včetně možnosti jaderného konfliktu. Po dvou letech války, které od zveřejnění esejů uplynuly, lze zhodnotit, že se tyto predikce doposud nenaplnily a válčení je zatím konvenční, bez použití jaderných zbraní. Nicméně je jasné, že tyto zbraně jsou stále ve hře, a jejich použití by bylo ničivé. Hrozba jejich použití je důvodem, proč se západní země drží pouhé materiální, nikoli přímo zásahové pomoci Ukrajině.

Žižek v závěru kritizuje ty, kteří bagatelizují ruskou agresi nebo svalují vinu za samotný začátek invaze na Západ. Varuje před primitivním obviňováním NATO a zdůrazňuje potřebu uznat realitu ruské agrese. Může být reálné, že občané východních zemí, poučení historickými křivdami ze strany Ruska, mohou mít tendenci propadat strachu z ruských imperialistických tendencí více než jejich západní sousedé a mohou být rozhořčeni sklony k bagatelizaci nastalých událostí. Dva roky od vypuknutí invaze se nicméně zdá, že Rusko v krátkodobém horizontu cílí na upevnění a legitimizaci okupace jednotlivých měst na východě Ukrajiny a rozšiřovat svůj vliv na další státy se nechystá.

Žižek dále rozebírá Putinovu ideologii, včetně jeho odkazu na ruského filosofa Ivana Iljina a moderního filosofa Alexandra Dugina, kteří propagují ruský nacionalismus a autoritářství. Tím upozorňuje na nebezpečí fašistických tendencí v současné ruské politice a na jejich potenciální globální dopady. Závěrem Žižek opět zdůrazňuje nutnost budování mostů k zemím třetího světa a překonávání nekolonialistických přístupů. Kritizuje politiku, která se zaměřuje pouze na „obranu Evropy“ a vyzývá k inkluzivnějším a spravedlivějším mezinárodním vztahům.

4 Závěr

V této diplomové práci se podařilo odprezentovat stručný filosoficko-historický vývoj pojmů násilí a nenásilí. Proporčně méně je tematizován fenomén nenásilí, který se přesto podařilo dostatečně ilustrovat skrz práci filosofky Judith Butler, která se nenásilí věnuje. Díky relativní stručnosti u každé ze zastoupených politicko-filosofických teorií jednotlivých filosofů a zaměření se hlavně na dosud žijící autory se podařilo představit více současných politických filosofů, což přispělo k pestrosti zastoupených konceptů násilí a nenásilí a jejich relevanci pro zvolený soudobý kontext rusko-ukrajinského konfliktu.

Práce čtenáři nabízí možnost hlouběji se seznámit s jednotlivými teoriemi, aplikovanými na aktuální předmět zájmu, kterým je válka na Ukrajině, a okrajově též na izraelsko-palestinský konflikt, který slouží jako paralela. Je zajímavé sledovat diskurz Terezy Hendl, včetně jejích příspěvků na platformě X vyjadřujících se k rozhovoru Judith Butler o válce na Ukrajině. Taktéž je cenné vrátit se skrze eseje Étiennea Balibara a Slavoje Žižeka k samému počátku ruské invaze na Ukrajinu a znovu nazřít na nejsilnější emoce soucitu s Ukrajinci, ale i rozhořčení nad porušováním mezinárodního práva a suverenity Ukrajiny.

V praktické části byly rozebrány koncepty jako ozbrojený odpor nebo spravedlivá válka. Z porovnání teoretických konceptů s praktickou částí zastoupenou rozhovorem a esejí je patrné, že ač je teorie trefná, autorka zaujímá problematický postoj v praxi. To lze pozorovat především u Judith Butler, která se snaží prezentovat své vize nenásilí, ale naráží na ostrou kritiku. Tento rozkol mezi teorií a praxí je patrný taktéž v esejí Étiennea Balibara, kde filosof prvotně odsuzuje válku, ale ihned poté jasně dodává, že ukrajinská defenziva pro něj představuje spravedlivou válku, za níž bychom se všichni měli postavit. Rozhovor a eseje poukazují na mnohostrannou realitu války, která překračuje a zpochybňuje jasné linie teoretických koncepcí. Bylo zajímavé sledovat historický vývoj těchto politicko-filosofických stanovisek. Je téměř jisté, že jejich střet s aktuálními událostmi, jako je probíhající rusko-ukrajinský nebo izraelsko-palestinský konflikt, přinese posun současných teorií a přehodnocování dosavadních stanovisek. Celkově hodnotím práci jako velice přínosnou, jelikož zprostředkovává hloubkovou analýzu konceptů násilí a nenásilí i jejich aplikace v praxi.

5 Seznam zdrojů

Zdrojové texty

BALIBAR, Étienne. Filozof Balibar: Ukrajina vede spravedlivou válku. Stát stranou teď nepřipadá v úvahu. Přeložil FULKA, Josef. *Deník Alarm* [online]. 26. 3. 2022. URL: <https://a2larm.cz/2022/03/ukrajina-vede-spravedlivou-valku-stat-stranou-ted-nepripada-v-uvahu/>. Cit. 31. 5. 2024.

MARIMON, Sílvia. Judith Butler: “I am hopeful that the Russian army will lay down its arms”. *ARA* [online]. 27. 4. 2022. URL: https://en.ara.cat/culture/am-hopeful-that-the-russian-army-will-lay-down-its-arms_128_4353851.html. Cit. 31. 5. 2024.

ŽIŽEK, Slavoj. Slavoj Žižek: Ukrajina a třetí svět. Na co Západ neustále zapomíná? Přeložil VRBA, Martin. *Deník Alarm* [online]. 2. 3. 2022. URL: <https://a2larm.cz/2022/03/ukrajina-a-treti-svet-na-co-zapad-neustale-zapomina/>. Cit. 31. 5. 2024.

Literatura

AGAMBEN, Giorgio. (2011). *Homo sacer: suverénní moc a pouhý život*. Přeložila BONAVENTUROVÁ, Naděžda. Praha: Oikoymenh.

AGAMBEN, Giorgio. (1970). On the Limits of Violence. Translated by FRAY, Elisabeth. In: MORAN, Brendan & SALZANI, Carlo (eds.). (2015). *Towards the Critique of Violence: Walter Benjamin and Giorgio Agamben*. London: Bloomsbury Publishing.

AGAMBEN, Giorgio. (2005). *State of Exception*. Translated by ATTEL, Kevin. Chicago: University of Chicago Press.

ARENDT, Hannah. (2011). *O násilí*. 3. vyd. Přeložili FANTYS, Petr & PŘIBÁŇ, Jiří. Praha: Oikoymenh.

ASHTON, Thomas S. (1964). *The Industrial Revolution: 1760–1830*. London: Oxford University Press.

BAHUN-RADUNOVIĆ, Sanja & RAJAN, Julie V. G. (eds.). (2008). *Violence and Gender in the Globalized World: The Intimate and the Extimate*. London: Routledge.

BALIBAR, Étienne. (2016). *Násilí a civilita*. Přeložil FULKA, Josef. Praha: Rybka Publishers.

- BARTLES, Charles K. & MCDERMOTT, Roger N. (2014). Russia's Military Operation in Crimea: Road-Testing Rapid Reaction Capabilities. *Problems of Post-Communism*, 61 (6), pp. 46–63. London: Routledge.
- BAZZANO, Manu. (2021). The Force of Non-Violence: An ethico-political bind. *Existential Analysis*, 32 (1), p. 168. London: The Society for Existential Analysis.
- BENJAMIN, Walter. (1990). Ke kritice násilí. Přeložil MARADA, Radim. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 26 (6), s. 543–551. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- BLECHA, Ivan et al. (1998). *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- CLACK, Timothy & JOHNSON, Robert (eds.). (2021). *The World Information War: Western Resilience, Campaigning, and Cognitive Effects*. London: Routledge.
- CLAUSEWITZ, Carl von. (2008). *O válce*. 3. vyd. Přeložil SEKAL, Zbyněk. Praha: Academia.
- DAVID, Vladislav & SLADKÝ, Pavel & ZBOŘIL, František. (2008). *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges.
- DERRIDA, Jacques. (2002). *Síla zákona: "mystický základ autority"*. Přeložil PETŘÍČEK, Miroslav. Praha: Oikoymenh.
- HOBBS, Thomas. (1676). *Leviathan; or the Matter, Form, and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*. London: Andrew Crooke.
- GIDDENS, Anthony. (1971). *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUNTER, Shireen T (ed.). (2017). *The New Geopolitics of the South Caucasus: Prospects for Regional Cooperation and Conflict Resolution*. Lanham: Lexington Books.
- JERVIS, Robert. (2017). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- JEVONS, Herbert Stanley. (1931). The Second Industrial Revolution. *The Economic Journal*, 41 (161), pp. 1–18. London: Oxford University Press.
- JOHNSON, Robert & KITZEN, Martijn & SWEIJS, Tim (eds.). (2021). *The Conduct of War in the 21st Century: Kinetic, Connected and Synthetic*. London: Routledge.
- KRAUSE, Jana et al. (eds.). (2023). *Civilian Protective Agency in Violent Settings: A Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

- LOUŽEK, Marek. (2005). *Max Weber: Život a dílo; Weberovské interpretace*. Praha: Karolinum.
- MACHIAVELLI, Niccolò. (2022). *Vladař*. Přeložil BÍBA, Jan. Praha: Karolinum.
- MARX, Karl. (1961). *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- MARX, Karl & ENGELS, Friedrich. (1952). *Německá ideologie*. Přeložil LEVIT, Pavel. Praha: Svoboda.
- MONAGHAN, Andrew. (2019). *Dealing with the Russians*. Cambridge: Polity.
- ONDŘEJ, Jan & ŠTURMA, Pavel & BÍLKOVÁ, Veronika & JÍLEK, Dalibor (eds.). (2010). *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C.H. Beck.
- PASCAL, Blaise. (2000). *Myšlenky*. Přeložil ŽILINA, Miloslav. Praha: Mladá fronta.
- PLEKHANOV, Sergei M. (2016). Assisted Suicide: Internal and External Causes of the Ukrainian Crisis. In: BLACK, J. L. & JOHNS, Michael (eds.). *The Return of the Cold War: Ukraine, The West and Russia*, pp. 22–45. London: Routledge.
- POLANYI, Karl. (2006). *Velká transformace*. Přeložil SVOBODA, Jiří. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- RENZ, Bettina. (2022). Dealing with the Russians. *Parameters*, 52(1), pp. 157–159. Carlisle: United States Army War College.
- RIVERO, Gabriel. (2023). Heteronomie und Entfremdung: Kant und Marx im Vergleich. *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 71 (6), pp. 817–832. Berlin/Boston: De Gruyter.
- SHAPIRO, Kam. (2014). Violence. In: GIBBONS, M. T. (ed.). *The Encyclopedia of Political Thought*, pp. 3779–3784. Wiley eBooks. <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept1023>.
- SHARP, Gene. (1973). *The politics of nonviolent action*. Boston: P. Sargent Publisher.
- SHEKHAWAT, Seema (ed.). (2018). *Gender, conflict, peace, and UNSC Resolution 1325*. Lanham: Lexington Books.
- SCHMIDTKE, Henning. (2019). Elite legitimation and delegitimation of international organizations in the media: Patterns and explanations. *The Review of International Organizations* 14, pp. 633–659. Berlin: Springer.

SCHMITT, Carl. (2004). *The Theory of the Partisan: A Commentary/remark on the Concept of the Political*. Translated by GOODSON, Alfred Clement. East Lansing: Michigan State University Press.

STORME, Tristan. (2010). L'importance de la violence dans la fondation et la conservation de l'ordre juridico-politique. In: FAGGION, Lucien & RÉGINA, Christophe (eds.). *La violence*, pp. 501–521). Paris: CNRS Éditions.

SYRUČEK, Milan. (2015). *Rusko-ukrajinské vztahy: Mýty a skutečnost*. Praha: Grada.

ŠÍR, Jan et al. (2017). *Ruská agrese proti Ukrajině*. Praha: Karolinum.

ŽIŽEK, Slavoj. (2013). *Násilí*. Přeložil PIVODA, Tomáš. Praha: Rybka Publishers.

Online zdroje

HENSEL, Howard & SMITH, Eric. (2019). Just War. In: *Oxford Bibliographies in International Law*. New York: Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/obo/9780199796953-0187>. Cit. 31. 5. 2024.

Informační centrum OSN v Praze. (2005). *Fakta a čísla OSN: Základní údaje o Organizaci spojených národů*. Praha: Informační centrum OSN v Praze. URL: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/08/fakta-osn-2005-web.pdf>. Cit. 9. 3. 2024.

KHADER, Jamil. (2019). Slavoj Žižek. In: *Oxford Bibliographies in Literary and Critical Theory*. New York: Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/obo/9780190221911-0080>. Cit. 1. 4. 2024.

LEOPOLD, David. (2023). Max Stirner. In: ZALTA, Edward N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/max-stirner/>. Cit. 1. 4. 2024.

MCLOUGHLIN, Daniel. (2017). Giorgio Agamben. In: *Oxford Bibliographies in Literary and Critical Theory*. New York: Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/obo/9780190221911-0042>. Cit. 1. 4. 2024.

WOLFF, Jonathan & LEOPOLD, David. (2021). Karl Marx. In: ZALTA, Edward N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/marx/>. Cit. 1. 4. 2024.